

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ТА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Матеріали міжвузівського
науково-методичного семінару
(м. Київ, 18 грудня 2009 р.)

Міністерство освіти і науки України
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Національний технічний університет України
„Київський політехнічний інститут”. Кафедра історії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Асоціація істориків вищої школи України

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ТА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Матеріали міжвузівського
науково-методичного семінару
(м. Київ, 18 грудня 2009 р.)

(063)371.315[94(477)+930.85(477)]

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ТА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ:**

Матеріали міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 18 грудня 2009 р.). / Відповід. ред. – докт. істор. наук, проф. С.О.Костилева. – К.: ІВЦ “Видавництво “Політехніка”, 2010. – 89 с.

У збірнику вміщено тексти виступів доповідачів і диспутантів міжвузівського науково-методичного семінару „Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі”, а також схвалені учасниками семінару рекомендації щодо подальшої роботи з удосконалення змістовного наповнення навчальних програм та викладання дисциплін гуманітарного циклу у вузах.

Laboremus

**Оргкомітет науково-методичного семінару
„Актуальні проблеми викладання
історії України та історії української культури
у вищій школі”**

Якименко Юрій Іванович – академік НАНУ, доктор технічних наук, професор, перший проректор НТУУ „КПІ” (голова оргкомітету).

Рогожа Михайло Миколайович – начальник відділу гуманітарної освіти та національного виховання департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки України.

Левківський Казимир Михайлович, перший заступник директора Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, начальник відділення змісту вищої освіти, професор.

Новиков Борис Володимирович – доктор філософських наук, професор, декан Факультету соціології і права НТУУ „КПІ”.

Комаренко Олександр Юр’євич – кандидат історичних наук, доцент, заступник декана історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Костилева Світлана Олександрівна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ”.

Ковальський Борис Павлович – кандидат історичних наук, професор кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ”, співголова Асоціації істориків вищої школи України.

Ігнатова Людмила Русланівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ”.

Лебедев Ігор Кас’янович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ”.

*Якименко
Юрій Іванович,
академік НАНУ,
доктор технічних наук,
професор,
перший проректор НТУУ „КПІ”*

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні друзі, дозвольте насамперед висловити усім вам вдячність за те, що незважаючи на такі люті морози і на негоду, ви усе ж приїхали з різних кутків нашої країни до Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут” з тим, аби взяти участь у роботі науково-методичного семінару, присвяченого актуальним проблемам викладання історії України та історії української культури у вищій школі.

Ініціаторами проведення такого семінару стали кафедра історії нашого університету, наші колеги з Національного університету імені Тараса Шевченка, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, а також Міністерство освіти і науки України, представники якого присутні сьогодні в цьому залі.

Проблеми, винесені для обговорення у ході сьогоднішнього семінару, справді є назрілими. Усі ви знаєте про те, що Міністерством освіти і науки України видано наказ № 642 від 9 липня 2009 р. „Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента”, відповідно до якого у перелік обов’язкових для засвоєння дисциплін внесені, крім інших, навчальні курси з історії України та з історії української культури. Це висуває особливі вимоги до професорсько-викладацького складу вузів, якому належить серйозно осмислити комплекс проблем, пов’язаних як із змістовним

наповненням цих курсів, так і з узгодженням їх між собою, із забезпеченням обох навчальних дисциплін навчально-методичною літературою тощо.

Гадаю, що і на вас, як на учасників семінару, у цьому контексті покладається велика відповідальність, адже Міністерство чекає саме від викладачів-практиків рекомендацій, які надалі покладатимуться в основу відповідних рішень.

Тож, хочу побажати вам усім плідної творчої роботи, і запевняю вас, що керівництво Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут” і надалі підтримуватиме всі творчі ініціативи професорсько-викладацького складу, спрямовані на удосконалення навчального процесу.

Успіхів вам і конструктивних рішень.

*Рогожа
Михайло Миколайович,
начальник відділу
гуманітарної освіти
та національного виховання
департаменту вищої освіти
Міністерства освіти і
науки України*

**ПРО ПІДСУМКИ МОНІТОРИНГУ
ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН „ІСТОРІЯ УКРАЇНИ”,
„ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Серед 240 вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації – тих, які перебувають сьогодні „під крилом” Міністерства освіти і науки, є 20 вузів аграрних і агротехнічних, 58 вузів технічних і технологічних, в їх числі і Національний технічний університет України „Київський політехнічний інститут”, на базі якого ми проводимо сьогодні наш науково-методичний семінар.

Тема семінару є надзвичайно актуальною у контексті останніх рішень МОН щодо визначення нового переліку дисциплін гуманітарного циклу, обов’язкових для засвоєння студентами вищої технічної школи. Зокрема, ідеться про якісні зміни у викладанні курсу „Історія України” у вищій школі, а також і про запровадження, як обов’язкового, навчального курсу „Історія української культури”.

До цього часу Міністерством освіти і науки було здійснено ряд послідовних кроків, які мали на меті дослідити освітнє поле, в яке належить інтродукувати названі вище навчальні дисципліни. Зауважимо, що за останні роки відбулися істотні зміни у соціокультурному просторі української держави. Ці зміни і зумов-

люють потребу подальшого удосконалення системи викладання дисциплін гуманітарного циклу у вищій школі, вимагають від нас знайомити студентство з історією України та її культурою на якісно новій основі.

Саме ця ідея – ідея осучаснення системи викладання гуманітарних дисциплін – була закладена в основу рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 2 квітня 2009 р., що його було схвалено після обговорення доповіді міністра освіти і науки І.Вакарчука „Мета реформ у вищій освіті – якість і доступність освіти”. Зокрема, цим рішенням передбачалося до 1 червня 2009 року розробити і забезпечити запровадження з 2009/2010 навчального року у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації нового змісту соціально-гуманітарної підготовки бакалаврів, передбачивши новий перелік навчальних дисциплін та створення умов для їх вибору студентами.

У контексті реформи було запропоновано внести до переліку наступні навчальні дисципліни, які, на думку вищих керівників, покликані формувати нову парадигму розвитку гуманітарної освіти України: „Українську мову” (за професійним спрямуванням; 3 кредити ECTS), „Історію України” (3 кредити ECTS), „Історію української культури” (2 кредити ECTS), „Іноземну мову” (за професійним спрямуванням; 5 кредитів ECTS), „Філософію” (3 кредити ECTS). Я думаю, що усі ви знайомі із змістом наказу МОН України № 642 від 9 липня 2009 р. „Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента”, яким цей перелік і було затверджено. Таким чином, можна констатувати, що організаційна складова запровадження нових навчальних дисциплін вже відбулася.

Виходячи з цього, керівництвом Міністерства освіти і науки було прийняте рішення розпочати моніторинг стану викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі. На сьогодні ми можемо підвести перші підсумки моніторингу, зробити попередні висновки щодо ситуації з викладанням „Історії України” та „Історії української культури” у вищій школі.

Отже, Міністерство отримало інформацію з відповідями на поставлені питання від 200 з 240 вищих навчальних закладів, про які я говорив вище. Вочевидь ці дані є вповні репрезентативними, і вони дозволяють нам виходити на певні узагальнення. З іншого боку, ми

повинні враховувати і певну суб'єктивність отриманих даних, адже вони були надані об'єктами, які забезпечують викладання „Історії України” та „Історії української культури”.

Щодо навчальної дисципліни „Історія України”, то у частині державних вищих навчальних закладів діють спеціалізовані кафедри, які опікуються викладанням означеної дисципліни. В решті державних навчальних закладів „Історію України” викладають працівники кафедр гуманітарного циклу – „Української історії та етнополітики” (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), „Теорії та історії держави і права” (Національний транспортний університет), „Історії України, філософії і політології” (Криворізький економічний інститут імені Вадима Гетьмана), „Філософії та політології” (Львівський державний університет внутрішніх справ), „Філософії та соціальних наук” (Луганський державний медичний інститут), „Українознавства, психології та педагогіки” (Національний університет водного господарства та природокористування). Таким чином, на нашу думку, тут вже ми стикаємося з першою проблемою освітнього плану, пов'язаною з тим, що викладання вітчизняної історії переважно не зосереджене на спеціалізованих кафедрах – кафедрах „Історії України”.

Щодо приватних вищих навчальних закладів, то тут „Історія України”, як правило, викладається на об'єднаних кафедрах – таких, що забезпечують викладання суспільних, гуманітарних та філософських дисциплін. Проте у приватних вузах ми стикаємося ще з однією серйозною проблемою – проблемою браку штатних викладацьких кадрів. Встановлено, наприклад, що кафедра гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Хмельницького інституту конструювання та моделювання швейних виробів зовсім не укомплектована штатними працівниками згідно з вимогами статті 30 Закону України „Про вищу освіту”. Загалом же проведений аналіз дає підстави стверджувати, що частка штатних викладачів кафедр, які забезпечують викладання „Історії України”, становить близько 80% для спеціалізованих кафедр вищих навчальних закладів негуманітарного профілю, та близько 60% складу кафедр для закладів гуманітарної освіти.

Узагальнений аналіз професорсько-викладацького складу кафедр, котрі забезпечують викладання навчальної дисципліни „Історія

України”, дає підстави стверджувати, що вказану навчальну дисципліну не завжди викладають фахівці-історики. Часто коло наукових інтересів викладачів лежить поза межами не тільки предмету, але й об’єкту вивчення дисципліни. Наприклад, у Дніпропетровському державному інституті фізичної культури і спорту на кафедрі соціально-гуманітарних наук та іноземних мов „Історію України” викладає лише один фахівець, кандидат політичних наук. Приблизно такою ж є ситуація у Дніпропетровському інституті нетрадиційної медицини, де на кафедрі гуманітарної підготовки „Історію України” викладає кандидат економічних наук. Науково-педагогічними працівниками таких кафедр забезпечується викладання не тільки „Історії України”, але й інших гуманітарних, філософських та соціально-економічних дисциплін, що не сприяє організації на кафедрі ґрунтовних наукових досліджень з історії України та формування ланцюжка – професор – доцент – викладач – аспірант – студент. Такий стан унеможливорює дотримання принципу цілісності та доступності у формуванні наукових знань. Особливо це стосується приватних навчальних закладів з незначною кількістю студентів. Зазначена ситуація створює суттєву проблему із забезпеченням повноцінної наукової дискусії у середовищі викладацького колективу, що проектується на якісний зміст навчальних курсів та формування цілісного сприйняття лекційного матеріалу, підтримання стійкого інтересу студентів до вивчення „Історії України” як до основи та запоруки формування громадянського та національного світогляду молодшої людини.

Аналіз вікових категорій кадрового потенціалу кафедр дає підстави стверджувати, що викладання навчальної дисципліни „Історія України” у низці вищих навчальних закладів здійснюється викладачами, які належать до вікової категорії „60 і більше років”. Наприклад, на кафедрі українознавства Запорізької державної інженерної академії, де викладається історія, з восьми викладачів два мають понад 70 років. Узагальнюючи показники вікового складу працівників кафедр вузів, мусимо констатувати низький кількісний рівень залучення до викладання молодих науковців, підготовка яких здійснювалась за часів незалежної України. Загальна кількість викладачів від 20 до 30 і від 30 до 40 років на спеціалізованих кафедрах, як правило, не перевищує 20%. З цього усього впливає „проблема покоління”, адже низка „професор – доцент – асистент – студент” у багатьох випадках

переривається, а відтак порушується й принцип наступності, як один із основоположних принципів класичної педагогіки.

Подекуди кафедри мають проблеми з наявністю викладачів потрібного кваліфікаційного рівня. Зокрема, у складі кафедри соціальних, економічних і правових дисциплін Харківського інституту управління є лише три викладачі, з них історію викладають двоє, проте один з них не має наукового ступеня. В цій частині є багато питань і для міста Києва. 33 вищих навчальних заклади столиці надіслали нам інформаційні матеріали, з яких випливає, що ми маємо у київських державних вузах 33 штатних професори, усі вони працюють на спеціалізованих кафедрах і усі викладають „Історію України”. Тобто навчальна дисципліна забезпечена професорсько-викладацьким складом найвищої кваліфікації у співвідношенні 1 до 1. Проте, як відомо, для розширеного відтворення (пробачте за такий біологічний термін) цього явно недостатньо.

Моніторинг також висвітлив існування низки інших важливих проблем. Наприклад, можемо говорити про загалом низький рівень знань з вітчизняної історії у студентів-першокурсників. Це вже говорить про прогалини у засвоєнні програми шкільного курсу з „Історії України”. Бракує нам і типових програм з курсу вітчизняної історії, дається взнаки відсутність концепції галузевого стандарту історичної освіти, можемо констатувати наявність дублювання змістовних складових курсів „Історії України” у середній та вищій школах, вагомим проблем додають недоліки з матеріально-технічним і науково-методичним забезпеченням викладання навчальної дисципліни.

Звичайно, отриманий нами матеріал є лише попереднім. Ми продовжимо дослідження стану викладання „Історії України” у вищій школі, і у ході наступних зустрічей поінформуємо вас про отримані результати. Додам до цього, що на березень (орієнтовно) планується проведення підсумкової Колегії у системі вищої освіти. Гадаю, що одне з його рішень має стосуватися проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів. Такою є ситуація з навчальною дисципліною „Історії України” у вищій школі.

Стан викладання навчальної дисципліни „Історії української культури” виглядає більш песимістичним. Згідно з тими відомостями, що ми їх маємо, основною проблемою сьогодення є те, що викладання

навчальної дисципліни „Історія української культури” здійснюється науково-педагогічними працівниками, які не мають наукового ступеня, наукового звання. Знову ж таки проблема-проблем – кадри. Так, у Луганському державному медичному університеті кафедра українознавства та гуманітарних дисциплін створена із порушенням згаданої вище статті 30 Закону України „Про вищу освіту”. Курс „Історії української культури” викладається тут фахівцями з української мови та літератури. У Горлицькому державному педагогічному інституті іноземних мов викладання дисципліни забезпечують викладачі кафедри зарубіжної літератури – філологи за фахом. Луцький національний технічний університет забезпечує викладання „Історії української культури” фахівцями кафедри інженерної педагогіки, психології та українознавства. З 12 осіб професорсько-викладацького складу там є лише два доценти. У Кременецькому обласному педагогічному інституті імені Тараса Шевченка курс „Історії української культури” викладається фахівцями кафедри філософії та економічної теорії.

Нами встановлені також факти одночасного викладання у вузах дисципліни фахівцями кількох кафедр. Це призводить до неузгодженості змісту, відсутності цілісності єдиного методологічного підходу до вивчення та методичного забезпечення викладання історії української культури.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що частка викладачів кафедр, які забезпечують викладання дисципліни „Історія української культури”, становить не більше 15% штатного складу для спеціалізованих кафедр вищих навчальних закладів негуманітарного профілю, та близько 30% для закладів гуманітарного профілю.

Показники вікового складу працівників кафедр, які забезпечують викладання „Історії української культури”, засвідчують недостатній рівень залучення молодих науковців: загальна кількість викладачів з вікових груп від 20 до 30 років, від 30 до 40 років на спеціалізованих кафедрах, як правило, не перевищує 35%.

Шановне товариство, сподіваючись продовжити наше обговорення, я хотів би на завершення визначити три наступні перспективні завдання, вирішенню яких, на нашу думку, нам у найближчий час належить присвятити особливу увагу:

– створення необхідної матеріально-технічної бази для вивчення дисциплін „Історія України” та „Історія української культури”;

– забезпечення кафедр належним професорсько-викладацьким складом;

– науково-методичне забезпечення викладання вище означених навчальних дисциплін.

Ясна річ, дослідження стану викладання історичних дисциплін у вузі потребує більш тривалого часу. Нам у Відділі гуманітарної освіти та національного виховання департаменту вищої освіти МОН цей процес уявляється довготривалим, позначеним певними етапами. Ми сподіваємось, що корисна ініціатива кафедри історії Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут” матиме своє логічне продовження. Очевидно під час наступного науково-методичного семінару ми матимемо можливість представити на суд громадськості результати наступного етапу нашої роботи, пов’язаної з оцінками якісних характеристик стану викладання історичних дисциплін у вузі. У всякому разі, такі дослідження у співпраці з Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти заплановані нами, і вже набирають обертів.

*Пижик
Андрій Миколайович,
кандидат історичних наук,
доцент, заступник декана
історичного факультету
Київського національного
університету
ім. Тараса Шевченка,
секретар Науково-
методичної комісії з історії
Міністерства освіти
і науки України*

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПІДРУЧНИКІВ І ПОСІБНИКІВ З КУРСУ „ІСТОРІЯ УКРАЇНИ” ДЛЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Спасибі шановним організаторам за те, що запросили до участі в цьому науково-практичному семінарі. Для мене честь виступати перед такою поважною аудиторією, зокрема й поділитися досвідом власної роботи, адже мені доводиться виконувати обов'язки секретаря Навчально-методичної комісії з історії при Міністерстві освіти і науки, відтак практично всі підручники, посібники, які ідуть за напрямом „Історія”, проходять через мої руки.

Коли у грудні 2008 р. Кабінет Міністрів видав постанову, якою запровадив новий порядок присвоєння звання професора і доцента, то певний час у нас було затишшя, підручники на рецензування до нас майже не надходили. Проте з вересня 2009 р. ситуація стабілізувалася, і до нас знову масово стали надходити підручники і посібники. Як ви знаєте, у нас передостання інстанція, від якої залежить, чи піде праця далі на отримання грифу, чи ні. І ось що доводиться констатувати. Близько третини підручників, посібників, які доходять до нас, до Навчально-методичної комісії МОН, ми змушені повертати авторам. І це при тому, що всі вони мають схвальні рецензії. На жаль, нерідко складається враження, що автори підручників, посібників виконують

лише власну мету – стати автором чи співавтором посібника з грифом Міністерства освіти і науки України для отримання звання професора чи доцента. І при цьому автори під час забувають про вимоги до змісту, а подекуди навіть і про вимоги щодо оформлення навчальних видань. Тому, оскільки тут зібрались потенційні автори підручників і посібників, я хотів би звернути увагу на кілька важливих аспектів, що їх варто враховувати, представляючи авторські праці на здобуття грифу МОН.

Як ви знаєте, спільними зусиллями нашої спільноти істориків вдалося залишити навчальний курс „Історія України” як обов’язковий для викладання у вищій школі. Дисципліна залишилася, тепер перед нами стоїть важливе завдання готування нових підручників і посібників – таких видань, які матимуть високий науково-методичний рівень, вбиратимуть у себе всі новітні досягнення сучасної історичної науки, відповідатимуть існуючим вимогам до оформлення навчальних видань, затвердженим Міністерством освіти і науки України.

Сучасному суспільству потрібна інформована та компетентна особистість, яка спроможна приймати самостійні рішення і нести відповідальність за власні вчинки. Компетентно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром для української освітньої системи – і для середньої школи, і для вищої школи. Компетентний підхід до освіти передбачає вміння вирішувати на основі набутих знань проблеми, які виникають у різних життєвих ситуаціях. Виходячи з цього підходу, наша Комісія запропонувала ключові компетентності, якими мають оволодіти студенти при вивченні вітчизняної історії. Наразі ми їх подали на обговорення громадськості. Звичайно, наші рекомендації – не догма, а лише перша спроба визначення таких компетентностей.

Зокрема, ми пропонуємо виділити пізнавальні компетентності, під якими ми розуміємо вміння студентів самостійно і незалежно оцінювати здобутки і діяння діячів минулого, знання з історії повсякденності для орієнтації і у політичних процесах.

Ідеться також і про набуття навчальних компетентностей. Про навчання навчатися. Навчальні компетентності – це здатність використовувати набуті знання для розвитку особистості, знаходити шляхи розв’язання складних проблем, що виникають перед людиною і перед суспільством.

Відзначимо також і стратегічні компетентності, тобто орієнтації на майбутнє, про здатність приймати рішення, обирати стратегію рішень відповідно до історичних надбань українського народу, захищати права з позицій громадянина України, самостійно діяти, критично мислити, відповідати за себе, приймати зважені рішення, займати активну громадянську позицію.

Підготовка підручників, зорієнтованих на формування означених компетентностей, дозволяє створити умови для успішної діяльності студента. Нам не потрібні підручники, в яких з одного в інший переписують той самий фактичний матеріал. Треба спробувати зробити підручник на основі цих компетентностей, і це, на мою думку, буде новий підручник.

Окремо хочу сказати про існуючі вимоги до оформлення підручників і навчальних посібників. Дуже часто до нас, до Методичної комісії надходять видання для отримання грифу із порушенням цих вимог. Зокрема, треба пам'ятати про вимоги до структури навчального видання – вимоги до вступу, до основного тексту. Обов'язковою складовою є й питання для самоконтролю. Потрібен і бібліографічний апарат, повинні бути обов'язково предметний і іменний покажчики. Знову-таки, складається враження, що автори підручників не бачили наказу МОН № 558 від 27 червня 2008 р. „Щодо видання навчальної літератури для вищої школи”, адже відповідно до цих вимог визначається також і обсяг підручника або навчального посібника. Підручник з історії України повинен мати 15 авторських аркушів, тобто 330 сторінок. Ну а підручник з історії української культури – взагалі 10 авторських аркушів, 220 сторінок. Це ідеться про підручник, щодо посібника, то він має бути іще меншим за обсягом. Зрозуміло, що всю історію України у 220 сторінок втиснути неможливо. Тож, треба посібники з ключових проблем готувати.

Наше з вами завдання новими підручниками і посібниками максимально сприяти вивченню „Історії України” та „Історії української культури” студентів вищих навчальних закладів на новому якісному рівні.

*Чернега
Петро Макарович,
доктор історичних наук,
професор,
завідувач кафедри етнології
Інституту історичної освіти
Національного
педагогічного університету
ім. М.П.Драгоманова*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВУЗІ – ВАГОМИЙ ФАКТОР ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Мені приємно виступати у стінах Київського політехнічного інституту – вузу, в якому я викладав студентству десять років. Я працював на кафедрі історії, що її очолював професор Борис Павлович Ковальський. Думаю, що наша кафедра була першою, можливо однією з перших в Україні, яка розпочала викладання курсу з української історії. Час тоді був непростий, відбувалися постійні реорганізації, але основу теперішньої успішної праці керівництву кафедри все ж вдалося закласти.

Як я вже говорив, я тривалий час викладав історію України в технічному вузі, пізніше ж обійняв посаду завідувача кафедри в гуманітарному вузі, який готує вчителів.

Шановні колеги, історію України безперечно треба читати і у КПІ, і у всіх інших вузах країни, але праві ті, хто каже, що читати її нині треба по-іншому, що нам не потрібно повторювати шкільну програму, а навпаки – нам слід пропонувати нові підходи до засвоєння історичного минулого українського народу. Гадаю, що ми, можливо, повинні десь відійти від викладу суто політичної історії, і приділити більше уваги, скажімо, проблемам походження нашого етносу,

українського народу. І це буде вірним, адже у вас немає українознавчих дисциплін, які ці теми „закривають”. Давайте будемо відверті. Сьогоднішній рівень національно-політичної свідомості учнів і їхніх батьків подекуди невисокий. Тож українознавчі дисципліни дуже актуальні.

Сьогодні нерідко можна почути скарги викладачів на те, що занадто мало годин відведено на засвоєння історії України. Так, з цим важко не погодитись. Проте саме через те, що ми маємо обмаль годин, стає більш важливим і завдання удосконалення змістовного наповнення існуючих навчальних програм. Там не повинно бути надмірної деталізації, чи захоплення простим переліком фактів. Натомість програми мають містити перелік важливих проблем, проблем концептуального характеру – таких, що їх студентству обов’язково слід засвоїти. Можливо, це буде трипільська цивілізація як основа європейської цивілізації людства, можливо слід студентам показати основні моменти з історії визвольної боротьби. От сьогодні вийшла прекрасна книжка інженера, колеги нашого Белінського Броніслава Івановича „Країна Моксель або Московія”. Будь ласка, прочитайте цю книжку інженера, який не пише так, як ми, історики, писали з вами за радянської доби. Він, як аналітик, проаналізував великий комплекс джерел, вивчав спогади, читав книги, порівнював інформацію з Карамзіна та Соловйова, і врешті дійшов висновку про те, що країна Моксель – це країна з фінським етносом, а ота колиска братніх народів, яку подекуди пропагують, це фальсифікація.

Ще раз наполягаю, ми не повинні повторювати виклад шкільної програми з історії. Та у нас і часу немає для цього. Нам необхідно зосередитися на тих важливих моментах історії, які найбільше формують національну і політичну свідомість, піднімають почуття патріотизму, гордості, любові у молоді, яка не за нашої вини, ви ж розумієте, не має високого рівня цієї свідомості. Не ми, не Партія регіонів, не Президент України врешті в цьому винуваті, це є така наша об’єктивна даність, зумовлена тривалим періодом бездержавного існування України. Тепер ми українську державу маємо, ось і треба працювати над вихованням високого рівня свідомості її громадян.

Тепер дещо про історію української культури. Я вже відзначав у дискусії, що ми цю історію мало знаємо. Нам бракує навчальної літератури, зокрема вітчизняних наукових праць з теорії культури.

Поняття культури, історичні типи культури, теорія культури Макса Вебера – усі ці питання вітчизняними філософами практично не досліджуються, не розробляються. Ми змушені користуватися здобутками зарубіжних науковців, зокрема європейських і російських.

Проте було б помилкою говорити про те, що ми не маємо наукової літератури, котра може бути використана для навчання історії вітчизняної культури. Вже побачив світ четвертий том „Історії української культури”, що його підготувала Академія наук. Вже видано й чимало вітчизняних підручників, є підготовлені кафедрами вузів навчальні програми. Як правило, у царині історії культури працюють історики, кожний підручник з історії України містить окремі підрозділи з цієї теми.

„Історія української культури” – це цільний надзвичайно предмет, самостійний предмет. Не дарма Міністерство освіти і науки виділило на його засвоєння у свій час (наприклад у нас) 30 лекцій, та ще й семінарів масу. Коли ми в своєму вузі приступили до розробки цього курсу, ми звичайно врахували і попередній досвід, і сучасні наробітки. Врешті дійшли висновку про неможливість поєднання в одному навчальному курсі двох предметів – історії зарубіжної і української культури.

На жаль, історії української культури у нас не знає й багато викладачів вузів – тих, які спеціалізуються на викладанні гуманітарних дисциплін. Це наша трагедія. То що вже говорити про студентів, особливо про першокурсників. Я, наприклад, читаю курс з історії української культури для студентів п'ятого курсу. Читаю його вже після того, як був вичитаний курс „Історія України”, і переконуюсь у тому, що діти зовсім не володіють матеріалом, мені доводиться їм “відкривати Америку”. Уявіть собі: ми “відкриваємо їм Америку” і тим же Феофаном Прокоповичем, і з Яворським і з Ясинським, і з Максимовичем, і з Києво-Могилянською академією. Діти дивуються тому, що українець Михайло Козачинський, випускник Києво-Могилянської академії, започаткував драматургію сербську, створив там перші школи. Ось сьогодні ми говоримо про ускладнення у стосунках з сучасною Росією. Але ж, друзі, хіба це норма, що там немає жодної української школи, що вся культура формується довкола тієї метрополії? І навряд чи там сьогодні пам'ятають про те,

що перша патріарша школа була створена у Москві українськими вченими, і греко-латинська академія була створена українськими вченими. І тому ми вважаємо, що нам, наприклад, у контексті вивчення історії української культури належить говорити про України внесок і роль у становленні культури Московії. Є факти, невідворотні факти, факти, про які десятиліттями мовчали, які приховували. Тепер ми повинні говорити про це, і тоді все стане на свої місця. От візьмемо, наприклад, Михайла Ломоносова. Він навчався у нас два роки, писав тут лекції. І це треба знати, шановні друзі, треба вміти так представити студентству історію української культури, аби підняти дух українського народу, підняти його нарешті з колін.

Історія української культури, ви розумієте, це десь як виховання в сім'ї, в родині, виховання на побуті, адже це і мова, і звичаї нашого народу. Звичайно, це все досить важко вмістити у лекцію, але ж є самостійна, індивідуальна робота. Головне – правильно сформулювати теми курсу, доцільніше їх сформулювати. Звичайно, мають бути враховані специфічні особливості кожного вузу. Скажімо, в технічному вузі слід робити більше наголос на здобутках технічних, природничих наук. Але при цьому слід представити студенту й певний обсяг знань з історії літератури, мови, мистецтва. Усе це треба донести студентам, треба це відчувати. Треба писати підручники, готувати наукові праці. Державного замовлення на це все немає, ми з вами тільки і маємо це зробити. Ми – діти цього народу, ми мусимо наших дітей навчити, пробудити в них гордість за свою землю, за свою батьківщину, за свій народ.

*Левітас
Фелікс Львович,
доктор історичних наук,
професор кафедри методики
суспільно-гуманітарної освіти
і виховання ІППО КМПУ
і.м. Б.Д.Грінченка*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Шановні колеги, дозвольте подякувати за запрошення на науково-методичний семінар, присвячений обговоренню надзвичайно важливих для освітян проблем, пов'язаних з викладанням історії України та історії української культури у вищій школі.

Хочу відзначити, що ті питання, котрі ми тут сьогодні обговорюємо, насправді не є новими. В системі освіти я вже досить давно, я працював у складі тих творчих груп, котрі на початку 1990-х рр. опікувались визначенням векторів подальшого розвитку історичної освіти. Вже тоді почалася дискусія щодо узгодження шкільного і вузівського курсів з вітчизняної історії. Вже тоді питання ставилося так: якщо ми вивчаємо в школі „Історію України” в повному обсязі, вивчаємо її з п'ятого по одинадцятий клас, то чи є підстави для вивчення цього курсу в повному обсязі ще й у вищій школі?

Для нас, працівників Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, питання про те зберігати чи не зберігати курс з історії України у вищій школі не стояло раніше, і тепер не стоїть. Я особисто викладаю на історичному факультеті, всі наші години на читання цього курсу

збереглися. Наразі ми готуємо нові навчальні курси, пропонуємо нові ідеї, нові концепції – усі вони мають на меті поглибити знання наших студентів з вітчизняної історії.

Однак у технічних вузах за останні п'ятнадцять років кількість годин, відведених на викладання „Історії України”, справді суттєво скоротилась, і це не могло не створити певних проблем. Тепер, після ухвали відповідних рішень на рівні МОН України ситуація з викладанням історичних дисциплін повинна стабілізуватися. Проте залишається актуальним завдання узгодження змісту шкільних і вузівських програм, нам потрібно також запропонувати нові концептуальні підходи для викладання історії у вузах.

На мою думку, взагалі не можна порівнювати ані за змістом, ані за обсягом годин шкільну і вузівську програми з історії України, адже навчання у середній і у вищій школі не мають на меті одні і ті самі завдання. Це перше, а друге полягає у тому, що в історії України і сьогодні, після вісімнадцяти років незалежності, залишається величезна кількість „білих плям”. Ось, наприклад, тема моїх наукових інтересів – Україна в Другій світовій війні – я її теж вважаю такою, що залишається серед „білих плям” вітчизняної історії. Тож, нам треба бути дуже виваженими у підходах до викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі. Тим більше, що у вузи сьогодні прийшла не лише „Історія”, але також і „Психологія”, „Педагогіка”, інші гуманітарні дисципліни.

До речі, педагогіка нас вчить, що спочатку треба поставити завдання, мати певну практику, певні результати. Потім ми повинні проаналізувати ці результати, просто їх перевірити, з'ясувати що саме вдалося, а що не вдалося. І лише на цій основі пропонувати студентству нові навчальні курси, або приймати якісь глобальні рішення щодо змін у системі освіти. На жаль, усі ми вже звикли працювати у дещо іншій площині, коли спочатку приймаються рішення, а потім педагогічні колективи змушені працювати „під ці рішення”.

Тепер що стосується „Історії української культури”. Якщо ми візьмемо шкільний курс „Історії України”, то побачимо, що на його засвоєння відводиться досить багато навчального часу. При цьому ми знаємо, що кожна велика тема курсу обов'язково завершується розділом з історії української культури. Тобто, ми не можемо

сказати, що в наших середніх школах, ліцеях і гімназіях історія української культури взагалі не вивчається. Вона вивчається, проте скажімо для вчителів, я хочу особливо зауважити цей момент, для вчителів викладання цих проблем пов'язано з певними змістовними і методичними ускладненнями. Тож, на мою думку, запровадження курсу з „Історії української культури” у вищій школі наразі є вповні виправданим і навіть потрібним, адже вища школа дає більші можливості для викладання не на фактографічному, а на проблемному, концептуальному рівнях. Також треба мати на увазі і те, що курс „Історії української культури” дає прекрасні можливості для патріотичного і громадянського виховання нашого студентства.

Сьогодні сучасні компетенції студентів вимірюються у двох площинах: перша площина – це безпосередньо та сума знань, яку одержує студент. Але сьогодні говорити про абсолютність суми знань ми можемо досить умовно, тому що за інформаційної епохи складно визначити, якою саме має бути ця потрібна сума знань. Ви ж розумієте, що ніхто цього не знає. Ось ми проводимо ректорські контрольні роботи, проводимо комплексні контрольні роботи, намагаємося визначитись у цій площині, але врешті доходимо висновку про те, що сьогодні важко чітко визначити, якою повинна бути сума набутих студентом знань.

Друга площина сучасних компетентностей студентства – це якість набутих знань. У цьому контексті дуже важливим є завдання удосконалення змістовного наповнення програм навчальних курсів. Тепер іще одна проблема із цим пов'язана. На цю тему теж точиться дискусія вже не один рік, і дискусія ця є непростою. Ідеться про те, чи має право викладач на висловлювання власних думок при висвітленні тієї чи іншої теми у процесі викладання, чи він повинен керуватися офіційними вказівками. Я думаю, що ми, звичайно, повинні виконувати нормативні документи, але, скажімо так, кожний викладач-науковець усе ж залишає за собою право представити студентам власне бачення тієї чи іншої наукової проблеми.

Що стосується перспективи запровадження у вищій школі нових навчальних курсів, то на мою думку доречним було б обговорити можливість введення курсу „Історія української державності”. Це

може бути фантастичний курс, якщо його ретельно опрацювати, якщо попередньо створити робочі групи, учасники яких зможуть творчо підійти до формування змістовного наповнення програми. Такий курс може викладатися в контексті політичної історії, одночасно він буде пов'язаний з історією національно-визвольних змагань, а це є особливо важливим для виховання нової генерації молоді. Принагідно відзначу, що на сьогодні цей курс фактично забезпечений потрібною навчально-методичною літературою, і навіть вже апробований. Ось у цьому вузі працює мій співавтор, автор підручника „Історія української державності” – це Микола Іванович Тараненко.

На жаль, не можу не підтримати колег стосовно нарікань на недостатньо високий рівень шкільної підготовки студентів. Я особисто в нашому вузі викладаю на першому курсі юридичного факультету „Історію держави і права”. Викладаю студентам, котрі здобули найвищі бали на зовнішньому незалежному оцінюванні. Це діти, котрі здобули 160 – 180 балів, проте на практиці виходить так, що вони не знають елементарних речей. Вони не знають причин утворення держави Київська Русь, не знають основних напрямків українського державотворення, натомість усі обізнані на фактографії, тобто знають певні окремі факти. Це означає, що для викладачів вищої школи є широке поле для діяльності, треба лише правильно визначати освітні завдання і зважено підходити до їх виконання.

*Гриневич Людмила
Володимирівна, кандидат
історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту історії України
НАН України*

ПОЛКУЛЬТУРНІСТЬ І ПОЛІЕТНІЧНІСТЬ У ВИКЛАДАННІ КУРСІВ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Упродовж останніх десятиліть підходи до викладання національної історії у світі зазнали кардинальних змін. Як відомо, суцільно моноетнічних держав не існує (певне виключення становлять Ісландія і Корея), тож переважна більшість держав має крім титульної нації численні етнічні меншини. Однак суспільний інтерес і увага до ролі етнічних груп у суспільстві, їхніх прав і свобод проявився не так вже і давно. Посилення проявів націоналізму у Східній Європі після розвалу берлінського муру, численна еміграція мусульман та інших етно-релігійних груп до Західної Європи та Північної Америки були тому причиною.

Перспективи подальшого співжиття представників різних рас і етнічних груп в одній країні актуалізували проблему пошуку нових теоретичних моделей, які могли б бути застосовані для гармонізації національної політики і міжнаціональних стосунків. Однією з найбільш популярних стала теорія полі культурності і поліетнічності, що виникла у Північній Америці і швидко поширилась у країнах ліберальної демократії.

Ця теорія ґрунтується на ідеї визнання рівноправ'я всіх націй і рас на території держави і їхнього права на збереження і розвиток

власної культурної спадщини. Відповідно і написання та викладання історії в цих країнах мали представлятися не у контексті історії титульної нації, а як інтегральна історія усіх етнічних груп, що країну населяють. З цієї точки зору історія держави розглядається скоріше як історія території, ніж як історія певної нації.

Історія України, яка все ще перебуває у процесі свого „написання” – так само як і сама українська нація, яка усе ще перебуває в процесі формування, об’єктивно тяжіє до моноетнічності. Проте, на мою думку, моноетнічний підхід у висвітленні подій історичного минулого все ж є неприйнятним, адже у такому разі українська історія фактично ігнорує минувшину національних меншин.

Як свідчить аналіз змісту значної частини вітчизняних підручників з історії України, іще більш серйозною проблемою сьогодення є присутність у змісті книг фобійних оцінок щодо певних національних і релігійних груп.

Скажімо, нерідко автори сучасних підручників, наслідуючи традиції радянської історіографії, ретранслюють негативні оцінки кримських татар і мусульман (історія Кримського ханату) або католиків-поляків (Україна у Речі Посполитій), або протестантів-шведів (Похід Карла XII) тощо. Між тим, у сучасній Україні ми маємо 240 тис. кримських татар, до 5 млн. католиків і чималі протестантські громади. Зрозуміло, що негативні оцінки ролі тих чи інших національних меншин в українській історії аж ніяк не сприятимуть інтеграції цих меншин до українського суспільства й взагалі його консолідації. Чималу небезпеку несе в собі і тенденція накидання провини за складну історію українського державотворення на певні етнічні групи чи цілі народи. Я вже не кажу про небезпеку формування через підручники певних етнофобій, впровадження у свідомість молоді тих чи інших політичних міфів про „віковічних ворогів українського народу”. Правду кажучи, подекуди в історичних оцінках тих чи інших подій у ряді наших підручників усе ж присутній антиросійський, анти польський контексти і т. ін. І це є неприпустимим, адже така ситуація не тільки не сприяє конструктивному вирішенню міжнаціональних проблем у середині країни, але й також не відповідає науковій істині, поза як відомо, що розвиток нації ніколи не відбувається відокремлено від складних міжетнічних і міжнаціональних процесів.

Одним словом, хоча етнічні українці і складають переважну більшість населення країни, їхня історія, точніше історія їхньої країни творилася не лише ними самими, але й іншими народами, які мешкали на цій території. Як слушно зазначає історик Ярослав Грицак, „кожен з цих народів зробив свій внесок в „український проект”, часто не усвідомлюючи і переслідуючи цілковито відмінні цілі”. Скажімо польське-українське протистояння у Галичині сприяло формуванню національної ідентичності і політичної свідомості українців.

Яскравими прикладами написання поліетнічної історії можуть слугувати роботи О.Субтельного, Р.Магочі, Я.Грицака, Н.Яковенко, в яких гармонійно пов’язується історія творення української держави і формування української нації з історією інших народів, які колись населяли і досі живуть в Україні. Важко уявити собі повноцінну історію України без історії українських євреїв, поляків, німців, росіян, румунів тощо. Ці народи доклали чимало зусиль під час свого історичного поступу, щоб сформувати ту Україну, яку ми наразі маємо.

Тож, шановні колеги, закликаю вас, як потенційних авторів підручників і навчальних посібників, ураховувати всі ці моменти, і пропонувати студентам цивілізовану версію історії України, що має ґрунтуватися не на моноетнічному, а на поліетнічному принципах.

*Пархоменко
Тетяна Сергіївна,
доктор філософських
наук,
професор кафедри
культурології Київського
національного
університету культури
і мистецтва*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ В СВІТЛІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПІДХОДІВ

Шановні колеги, вже з обговорення сьогоденного зрозуміло, що історія української культури – це міждисциплінарна дисципліна, адже вона поєднує в собі і соціально-політичну історію, і економічну історію, і, безперечно, історію мистецтва, бо величезна складова того, що ми інтуїтивно розуміємо під культурою, є мистецтвом, тобто художньою складовою.

Саме поняття культури може використовуватись як у широкому сенсі (і тоді до цього визначення входить і політична культура, і воєнне мистецтво, і правова культура, і так далі), і також у вузькому сенсі. Тому, запроваджуючи до навчання курс з „Історії української культури” і маючи обмеження щодо відведення на читання цього курсу певної кількості годин, нам необхідно чітко визначитись з тим, який саме структурний набір має бути залучений до кола проблематики цього курсу.

Навіть якщо ми, зважаючи на обмаль часу, обмежимо в змісті програми навчального курсу складові, стосовні політичної культури, правової культури, гендерної культури, то все-одно обов'язковою складовою має залишатися художня культура. Художня культура –

чи є це просто сукупність надбань творів мистецтв? Очевидно, що це теж питання, бо поняття „художня культура” також потребує чіткого визначення. Також треба визначитись із тим, яке коло проблем з історії мистецтва потрібно залучити до викладання цього курсу і т. ін.

Отже, на мій погляд, нам належить чітко визначитись, що ж власне буде складати об'єкт і предмет нового навчального курсу, без цього нам рухатись буде вочевидь складно. Ця проблема потребує на подальше обговорення й аргументоване наукове визначення.

Тепер щодо забезпечення вузів фахівцями і науково-методичного забезпечення навчальних курсів. Тут вже ішлося про значною мірою незадовільний стан підготовки підручників і навчальних посібників. Я повністю поділяю цю точку зору моїх колег. Якщо бути щирими з самими собою, чи не зустрічаємо ми в підручниках з історії України, історії української культури, на яких стоїть гриф Міністерства освіти і науки, фактичні помилки – скажімо, неправильні дати, помилки у написанні прізвищ, суттєві концептуальні помилки тощо? Я особисто іноді навіть змушена попереджати студентів, щоби вони не користувались тим чи іншим підручником. Я вже не кажу про те, що за умов ринкових відносин існує можливість видання власним коштом сумнівних за якістю підручників. Видається така література, що цей мутний вал буквально накриває і студентів, і викладачів, і науковців. Як поставити заслін цьому я, наприклад, не знаю. Але те, що, як сьогодні тут зазначалося, у межах Міністерства освіти і науки вживаються дії у цьому напрямі, то це дуже добре, і я підтримую такі заходи обома руками. Більше того, звертаюсь до представників Навчально-методичної комісії при МОН іще більше посилити контроль за якістю підручників, що їх автори представляють на здобуття грифу міністерства.

Проте тут постає іще одне логічне запитання до представників міністерства. Чи переконані ви у тому, що ті видання, які до вас надходять, що вони є абсолютно оригінальними чи, як то кажуть автентичними? Чи достатньо високим є рівень наукових праць, покладених в основу навчальних видань?

Загальновідомо, що при написанні підручників і посібників мають бути активно використані новітні наукові розробки. Я розумію, що в цьому залі немає представників Вищої атестаційної комісії, але переконана, що тут є колеги, які час від часу залучаються до експертної оцінки наукових робіт. Тож, я хочу окремо відзначити, що, на жаль, рівень підготовки кандидатських і докторських дисертацій з гуманітарних дисциплін – і перш за все, з теорії та історії культури – цей рівень у нас усе ще недостатній. Взагалі кажучи, мені здається, що у нас наразі склалася така ситуація, коли ці наукові галузі стали своєрідним „місцем зливання” тих недобросовісно виконаних наукових праць, які не можуть бути підтримані в традиційних галузях науки.

І справді, за спеціальністю з історії культури можливий захист за історичним напрямом, за філософським, за мистецтвознавчим напрямом і за культурологією, яка в нашій країні робить лише перші кроки. Тож подекуди на захист і подаються просто ганебні праці. Зокрема, нещодавно в одному з вузів столиці за монографією була захищена докторська дисертація М. з проблем культури Галицько-Волинської Русі. Незважаючи на недотримання суто формальних речей – відсутність необхідної кількості публікацій (треба було не менше 20, а там було близько 15) та самого рукопису, а також і попри те, що цю роботу раніше відхилила Вчена рада Інституту Рильського, захист дисертації відбувся. Відбувся, незважаючи на те, що ця робота переповнена фактичними помилками, насичена застарілою літературою 50-х рр. минулого століття, має фантастичні помилкові тлумачення, являє собою зібрання компілятивних матеріалів. Тепер ця книжка є у магазинах, її купують студенти, викладачі шкіл середніх, науковці. І це не дивно, адже вона має таку цікаву назву, відповідної літератури бракує. Споглядаючи на це, у мене складається таке враження, що саме поняття „українська культура”, взагалі усе, що пов’язане з національною проблематикою подекуди розглядається як певна індульгенція від наукової компетентності. Такий підхід дискредитує не тільки національну гуманітарну науку, але і саму ідею національно-патріотичну.

Завершуючи свій виступ, я хотіла б іще раз наголосити важливість творчого обміну думками з колегами. Нам, викладачам-

науковцям просто необхідно спілкуватися і обговорювати якомога частіше важливі для нас проблеми, обговорювати їх за напрямами, які складають спільний інтерес. Тому ми були б вдячні Міністерству освіти і науки, якби було відновлено практику активного спілкування між науковцями і викладачами. Чи можемо ми сьогодні обійтися без зарубіжного досвіду? Ні, не можемо. Ми не можемо наразі обійтися і без обговорення дискусійних проблем із російськими науковцями. Це безперечно. Тому такі зустрічі можуть бути дуже корисні.

Нарешті я звертаюся до вас, мої шановні колеги. Від кожного з нас залежить рівень гуманітарної науки, без високого рівня якої просто не може бути належного викладання.

*Костилева
Світлана Олександрівна,
доктор історичних наук,
професор,
завідувач кафедри історії
ФСП НТУУ „КПІ”*

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ ТА ЇХ РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Сьогодні колегами вже багато говорилося про важливість викладання історичних дисциплін у вищій школі, тому я не буду повторюватись, а зупинюсь на тих аспектах, котрі до цього часу висвітлені не були. Болючою проблемою у викладанні історії України до недавнього часу був дефіцит часу. Ця проблема публічно обговорювалася і професорсько-викладацьким складом, і громадськістю, і у Міністерстві освіти і науки України. І це було зрозуміло, адже за останні 15 років на викладання вітчизняної історії відводилося все менше і менше аудиторних годин. Я маю на увазі насамперед технічні вузи, бо у класичних університетах ситуація була якісно іншою. Що стосується технічних вузів, то у 1991 році на викладання курсу з історії України відводилось 120 аудиторних годин, у середині 1990-х – лише 72 години, пізніше 54, нарешті до недавнього часу на цю дисципліну відводилось усього 36 аудиторних годин.

Не можу також не згадати тут про перманентне публічне обговорення теми про недоцільність викладання історії України

у вищій школі. Підстави для чергового занепокоєння у зв'язку із можливим вилученням курсу історії України з навчального процесу дав міністр освіти, котрий 18 травня 2009 р. на засіданні Колегії прямо заявив: „Доцільно, на наш погляд, замінити у вищій школі вузько спрямований обов'язковий курс „Історія України”, який безпосередньо дублює шкільний, на більш фундаментальний курс „Історія української культури”, де під словом „культура” слід розуміти не лише мистецьку діяльність чи літературну творчість, а весь спосіб життя української спільноти, включно з культурою політичною, релігійною, військовою, науковою. Саме такий курс дасть можливість побачити історію української культури у всій її багатобарвності та звивистості, окреслить зв'язки з європейським і світовим контекстом”.

Така позиція спричинила гостру суспільну дискусію. Лунали аргументи за і проти ліквідації курсу вітчизняної історії у вищій школі. Червоною стрічкою в цій дискусії проходила тема про дублювання у вищій школі курсу середньої школи. Особисто я, так само як і багато моїх колег – фахових істориків, викладачів з величезним досвідом, переконана у тому, що теза про дублювання шкільного і вузівського курсів з історії України є принципово не вірною, тому що ми у вищій школі намагаємося викладати історію України в проблемному вимірі, ми лише відштовхуємося від фактографічної бази, яку пропонує учневі для засвоєння середня школа.

Вочевидь суспільна дискусія виявилась корисною, оскільки МОН переглянуло своє ставлення до історії України у вищій технічній школі. Думаю, що висловлю тут загальну думку колег, коли відзначаю, що останні новації підтимали нас істориків, особливо істориків, які викладають у технічному вузі, оскільки завдяки цим рішенням Міністерства освіти і науки України курс історії України не тільки має бути збережений, але і розширений – як завдяки додатковим годинам, так і завдяки запровадженню нового обов'язкового курсу з історії української культури. По суті, ідеться про виокремлення курсу „Історії української культури” від нашого основного курсу, який ми читаємо вже багато років.

Зауважу, що сьогодні обсяги викладання історичних дисциплін у вищій школі не є вже такими значними, і ця особливість є відчутною

саме в технічній школі. Власне кажучи, це є вповні зрозумілим, адже у технічних вузах пріоритет усе ж мають дисципліни технічного спрямування. Певний дефіцит часу на викладання також зумовлений і нашим приєднанням до Болонського процесу, який, як відомо, вимагає робити більший акцент на самостійній роботі студентів.

Таким чином сьогодні, як ніколи актуальними є завдання запровадження комплексного підходу у викладанні дисциплін гуманітарного циклу у вищій школі, пропонування студентам навчально-методичних комплексів нового покоління й створення сприятливих умов до розвитку творчих здібностей студента шляхом удосконалення навичок самостійної роботи.

Саме у цих напрямках і працює сьогодні кафедра історії Київського політехнічного інституту, кафедра, що її багато років очолював Борис Павлович Ковальський – наш поважний професор. Саме при ньому був закладений новий підхід до проблемного викладання історії України. Разом з працівниками Інституту інноваційних технологій Міністерства освіти і науки ми провели експеримент і врешті запропонували новий якісний підхід до викладання історії України у вищій технічній школі, який передбачає побудову програми за проблемним, а не за хронологічним принципом.

Такий підхід, як засвідчує наш досвід, цілком себе виправдовує. Більше того, на мою думку і думку моїх колег такий підхід – єдино можливий вихід з ситуації і не лише тому, що він дозволяє викладати вітчизняну історію за умов перманентного скорочення аудиторних годин, передбачених на читання цього курсу. А і насамперед тому, що проблемний підхід до викладання історії насправді представляє студентам зовсім інший, ніж це є у середній школі, вимір засвоєння історичного знання, значно більше зорієнтований на розвиток критичного мислення і на розвиток творчих здібностей студента. Я вже не кажу про те, що такий підхід створює особливі умови для вдосконалення навичок самостійної роботи.

Якщо говорити більш конкретно, то програмний матеріал розробленого нами курсу „Історія України” представляє студентам для засвоєння широке коло питань по чотирьох великих групах проблем:

- * по-перше, це політична сфера людського життя;
- * по-друге – це економічна сфера, тобто говоримо про господарські форми різних періодів історичного минулого;
- * по-третє – це соціальна історія і повсякдення;
- * по-четверте – це сфера духовного життя суспільства.

Логічним продовженням курсу „Історія України” є курс „Історія української культури”. Ми переконані, що обидва курси саме і створюють своєрідний комплекс дисциплін історичного циклу, які вдало доповнюють один одного.

У ході публічних дискусій, що тривали навесні і влітку цього року, лунала теза про відсутність у нашій країні достатньої кількості підручників, наукової літератури, інших видань з історії вітчизняної культури. Проте ми категорично не поділяємо такого погляду, адже до цього часу завершили роботу з вивчення значного масиву навчальної і наукової літератури на цю тему – літератури, широко представлені на нашому книжковому ринку і, ясна річ, у бібліотеках.

На цьому семінарі ми з радістю презентуємо підготовлений нами бібліографічний огляд сучасних навчальних видань з історії української культури. Зверніть увагу на те, що цей список є надзвичайно розлогим і він включає основні блоки навчально-методичної літератури: підручники, навчальні посібники, навчальні програми – усе те, чим можуть наразі користуватися і викладачі, і студенти.

Зауважу, що і наша кафедра розробила навчальну програму з історії української культури. Ми завершили також роботу над навчальним посібником „Лекції з історії української культури”. І це не перший досвід нашої роботи, адже ще у 1997 році нашою кафедрою була зроблена перша спроба видання підручника „Історія української культури”. Цей підручник нині маємо в електронному вигляді, оскільки тодішня матеріальна скрута унеможливила його публікацію. Тепер ситуація змінилась у кращий бік, тож новий наш навчальний посібник найближчим часом напевно побачить світ. Зауважу, що представлений на цьому семінарі бібліографічний огляд видань з історії української культури – це лише невеличка частина цілісного навчально-методичного комплексу, концепцію якого ми на цьому семінарі також презентуємо.

При розробці навчально-методичного комплексу „Історія української культури” перетворення репродуктивної системи навчання на продуктивну досягається насамперед за рахунок поєднання традиційних і новітніх підходів. На нашу думку, новітній навчально-методичний комплекс повинен включати як навчальну програму, плани семінарських занять з методичними рекомендаціями до їх готування, підручник, так і хрестоматію, а також і серію інших навчальних видань довідкового характеру.

Саме ці видання дають можливість студенту докладно ознайомитися і з понятійно-категоріальним апаратом навчальної дисципліни, і з бібліографією, і з хронологією подій з історії культури, історії науки і техніки, з біографіями визначних діячів тощо. Загалом же в основу новітнього навчально-методичного комплексу дисципліни „Історія української культури” має бути покладений принцип – пропонуємо студенту тонкий підручник і грубі довідкові видання, що його доповнюють.

Звичайно, просте лише орієнтування студента на „тонкий підручник”, а не на значний обсяг лекційного матеріалу іще не забезпечує успіху. Ідеться натомість про те, аби представити студенту в стислому, майже у конспектному вигляді добре осмислений, а головне логічно структурований матеріал, який можна було б вивести на високий рівень узагальнення понять. Тож підручник в ідеалі має носити концептуальний характер. У свою чергу, додаткові матеріали повинні дати можливість студенту вдосконалювати свої творчі здібності і спрямовувати його у річище самостійної роботи.

Необхідністю є запровадження у викладацький процес проблемних лекцій. Актуальними залишаються завдання організації диспутів, семінарів, обов’язково слід враховувати індивідуалізацію і диференціацію навчання, нарешті постійно намагатися залучати студентів до виконання науково-дослідницьких проєктів.

У контексті викладання курсу „Історія української культури” викладачеві особливу увагу, на наш погляд, слід звернути на застосування методів комп’ютерного навчання, адже вони відкривають нові можливості для пошуку необхідної інформації, і вони сприяють самоорганізації студента, набуттю ним навичок самостійної роботи. Інтернет, на наш погляд, відкриває якісно нові можливості не

лише у контексті пошуку необхідної інформації, але також і для розширення освітнього об'єкту. Доброю новиною для нас є те, що сьогодні у нашої вузі, в наших високотехнологічних аудиторіях ми маємо прекрасні можливості для використання комп'ютерних технологій.

У ході викладання курсу з вітчизняної культури необхідно, на нашу думку, готувати і мультимедійні презентації. На нашій кафедрі нині триває робота над підготовкою мультимедійного курсу з історії української культури. І це правильно, адже, на мою думку, осмислена подача лекційного матеріалу з використанням логічних схем і таблиць, із використанням слайдів, які викладені у логічній послідовності, саме і надає можливість студентам краще засвоїти матеріал.

Таким чином, сучасні вимоги до освітнього процесу полягають у використанні комплексного підходу до викладання дисциплін гуманітарного циклу. І, як я вже зазначала, акцент треба робити на поєднанні традиційних і інноваційних методів навчання з обов'язковим використанням нових інноваційних технологій. Водночас педагогічні техніки мають бути спрямовані не лише на набуття необхідних знань, але й на виявлення і розвиток творчих здібностей студента. Навчальні курси „Історія України”, „Української культури” дають дуже багатий матеріал і прекрасні можливості для цього.

*Лебедев
Ігор Кас'янович,
кандидат історичних наук,
доцент,
заступник завідувача кафедри
історії ФСП НГУУ „КПІ”*

СУЧАСНИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ЯКИМ ВІН МАЄ БУТИ?

Шановні колеги, Світлана Олександрівна у загальних рисах вже обґрунтувала актуальність застосування нових підходів до підготовки навчально-методичного комплексу з курсу „Історія української культури”. Моє завдання – конкретизувати опрацьовані нами підходи, які, ми сподіваємося, зацікавлять наших колег і будуть використані у навчальному процесі в інших вузах.

Кілька слів слід сказати про те, на яких засадах, на якому досвіді ми будуємо нашу роботу. Зрозуміло, що ми ретельно вивчаємо досвід роботи гуманітарних кафедр інших вузів України, ми також у процесі розробки концепції комплексу врахували рекомендації Науково-методичної комісії МОН, оскільки прагнули до того, аби складові комплексу відповідали усім офіційним вимогам. Тому запропонований для обговорення підхід до формування навчально-методичного комплексу ми не вважаємо лише надбанням нашої кафедри. Фактично у даному разі ідеться про узагальнення певного досвіду у викладанні історичних дисциплін – насамперед досвіду викладання цих дисциплін у технічних вузах нашої країни.

Ще один момент, на який я хотів би звернути вашу увагу. Світлана Олександрівна вже говорила про те, що наша кафедра має досвід у викладанні історії української культури, оскільки в побудованому на проблемному принципі курсі „Історія України” ми маємо окремий розділ з історії української культури. Тож, ті чи інші аспекти з історії вітчизняної культури ми протягом багатьох років вже викладали студентам. Дійсно, в 1997 році виключно на ентузіазмі, на громадських засадах наша кафедра підготувала підручник з історії української культури, та ми не мали матеріальних можливостей для його видання. Нові вимоги до освітнього процесу, а також і наші нові технічні можливості порівняно з тими, які були у минулому, дозволяють нам сьогодні говорити про створення якісно нового навчально-методичного комплексу з історії української культури.

На нашу думку, метою курсу „Історія української культури” має стати вивчення основних етапів, процесів і подій історії культури з давніх часів до сьогодення у контексті основних тенденцій культурного розвитку світу. В результаті опанування навчальним матеріалом студенти насамперед повинні отримати цілісне уявлення про розвиток української культури як історико-культурного явища.

Більш конкретно коло завдань, які вочевидь мають бути включені у програму курсу, попереднього нам уявляються такими:

- періодизація історії української культури;
- історіографічні концепції, сучасні теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену культури загалом та вітчизняної історії культури, зокрема;
- особливості державної політики у культурній сфері на різних етапах історичного розвитку нашої батьківщини;
- основні події, дати найбільш визначних досягнень у розвитку української культури на різних етапах історії;
- імена, головні віхи життя і творчої діяльності видатних видатних культурних діячів тощо.

Це, звичайно, далеко не повний перелік тем, що можуть бути розглянуті у процесі засвоєння курсу. Але вони, на наш погляд, дають загальне уявлення про концептуальні підходи до формування вище означеної проблематики.

Успішне опанування курсу з історії української культури безперечно повинно сприяти формуванню та закріпленню певних практичних навичок студентів. На наше глибоке переконання, внаслідок засвоєння курсу з вітчизняної історії студенти зможуть:

- вміти самостійно узагальнювати й аналізувати набуті знання з історії вітчизняної культури, причому не лише на основі матеріалів конкретного курсу, але й отримані у ході засвоєння інших навчальних дисциплін;

- оволодіти новими й удосконалити набуті раніше навички роботи з різними видами джерел;

- мати уявлення про існуючі електронні інформаційні ресурси з історії української культури, вміти ними користуватися для вироблення найбільш прийнятної стратегії освоєння матеріалів курсу;

- усвідомлювати найтісніший зв'язок та взаємообумовленість проблем, що їх вирішують науковці технічного та гуманітарного напрямів для побудови в Україні розвинутого, демократичного суспільства.

Організаційні форми вивчення дисципліни, на нашу думку, мають включати лекції-бесіди та лекції-відеодемонстрації викладача в аудиторіях, оснащених комп'ютерною технікою, семінарські заняття (тепер вони не передбачені, але ми вважаємо, що такі заняття повинні бути), самостійну роботу, практичні заняття студентів у музеях (у нашому випадку – насамперед у Державному політехнічному музеї, що є нашою гордістю).

Тепер щодо пропонованої структури навчально-методичного комплексу. Як відзначала Світлана Олександрівна, сучасний навчально-методичний комплекс з історії вітчизняної культури повинен включати навчальний посібник і серію довідкових видань.

Як нам уявляється, у загальному плані навчально-методичний комплекс з історії української культури повинен передбачати наявність:

- навчальної програми курсу;
- навчального посібника (друкований і електронний варіанти);
- довідника із тлумаченням основних понять;
- бібліографічних списків літератури (мають постійно оновлюватися);

- хронології визначних досягнень (також мають оновлюватися);
- хрестоматії;
- коротких біографій визначних діячів культури;
- переліку навчальних курсів, що викладаються в НТУУ „КПІ” і які прямо стосуються проблематики навчальної дисципліни „Історія української культури”;
- списку, адрес музеїв, експозиції яких можуть бути корисними для студентів у процесі засвоєння курсу та ін.

А тепер дозвольте мені продемонструвати вам слайди, за допомогою яких я сподіваюсь наочно довести, наскільки ефективно може „працювати” такий навчально-методичний комплекс.

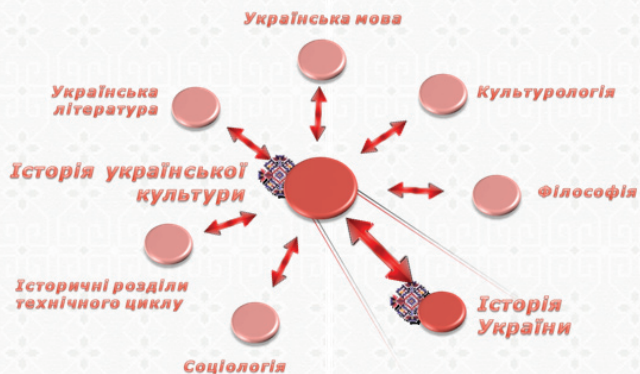
Звернемося, приміром, до теми, у ході якої студентам пропонується розглянути комплекс питань, пов’язаних з історією української культури періоду Другої світової війни 1939-1945 рр. Отже, насамперед студент повинен засвоїти матеріал опрацьованої професорсько-викладацьким складом лекції. Лекція пропонує лише стислий виклад основних проблем вищезазначеної обширної теми. Як і належить, студент має відповісти на контрольні запитання з тим, аби перевірити рівень засвоєння основного матеріалу. Він також має можливість ознайомитися з розлогим списком літератури, який включає і навчальні видання, і джерела, і додаткову літературу. Пропонований, як окреме довідкове видання, бібліографічний огляд літератури зорієнтує студента для самостійної праці в бібліотеці. Поряд із цим, витяги з окремих джерел, монографій і статей вміщено у відповідному розділі „Хрестоматії”. Важливі біти інформації студент також отримує, звернувшись до іще однієї з складових навчально-методичного комплексу – довідкового видання „Хронологія основних подій”. Можливість детальніше ознайомитися з життям і творчістю тієї чи іншої персоналії надає чергове довідкове видання комплексу – „Видатні діячі української культури”. Окрему увагу хочу звернути саме на перелік персоналій, бо як відомо без персоналістики немає культури. Якщо говорити про період Другої світової війни, то ми пропонуємо студентам заглибитись у подробиці життєвого шляху і творчої біографії представників різних галузей культури. Ідеться, наприклад, про поетесу Олену Телігу, твори якої мають вагоме

громадсько-політичне, культурне звучання. З іншого боку, ми не можемо оминати й нашу гордість – Патона Євгена Оскаровича. Серед інших персоналій цього періоду – поети, письменники, діячі науки і техніки, доробок яких став гідним внеском у перемогу на ворогом. Усі довідкові видання мають бути рясно ілюстровані. Взагалі кажучи, ілюстративна складова навчально-методичного комплексу з історії вітчизняної культури несе на собі важливе навантаження. Ми, наприклад, маємо намір сформувати своєрідний архів ілюстративного матеріалу, розподіленого по окремих темах. Ясно, що такий матеріал має бути легко доступним для студентів, водночас він може допомагати й професорсько-викладацькому складу у ході викладу матеріалу лекції.

Підсумовуючи, я б хотів загострити вашу увагу на тісних зв'язках курсу „Історія української культури” та інших навчальних дисциплін. Насамперед ідеться про історію України. На нашу думку існує прямий зв'язок між цими обома дисциплінами, оскільки кожна з них складає природну складову предмету. Далі ми маємо на увазі і філософію, і українську мову та літературу, і соціологію. Ми враховуємо і специфіку нашого технічного вузу, тому у навчальному курсі з історії української культури робимо особливий наголос на досягненнях у царині науки і техніки в певний історичний період.

На завершення я хотів би висловити переконання у тому, що підготовлений на означених вище концептуальних засадах навчально-методичний комплекс з історії української культури користуватиметься популярністю не лише у студентів, але й у викладачів технічних дисциплін – власне, у всіх, хто цікавиться проблемами історії української культури. Професорсько-викладацький склад кафедри історії НТУУ „КПІ” має твердий намір найближчим часом запропонувати першу версію такого комплексу й готовий постійно працювати над його удосконаленням. Тож, ми з вдячністю сприймемо усі поради і зауваження, які допоможуть нам у цьому.

Зв'язок «Історії української культури» з іншими навчальними дисциплінами

Фрагмент з презентації доцентом І.К.Лебедевим концепції навчально-методичного комплексу "Історія української культури"

*Ковальський
Борис Павлович,
кандидат історичних наук,
професор кафедри історії
ФСП НТУУ „КПІ”,
співголова Асоціації істориків
вищої школи України*

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Дорогі колеги, я почув сьогодні під час семінару дуже багато цікавих і корисних думок – багато з чим я погоджуюсь абсолютно однозначно, проте з чимось і не погоджуюсь. Ось ми з вами ведемо розмову про роботу зі студентами, про роботу у вузі, говоримо про історичну науку, про історію української культури, обговорюємо методику і методологію. Безперечно, у нас є конкретний суб'єкт впливу, який має стати чимось колись – це студент. І в розмові з нашими колегами я завжди говорив, що якщо це стосується спеціалістів не гуманітарної сфери, то ви повинні також зрозуміти, що у вузі готується українська інтелігенція. Що ж це за інтелігентна людина, якщо вона не знає своєї історії, якщо вона не знає і не розуміє своєї культури, якщо вона не може її відстояти? Безумовно, що це не є якась забаганка чиясь, а це є закономірний процес у підготовці майбутнього нашого народу, нашої держави. Це один аспект, на який я хотів би звернути увагу.

Другий аспект. Безумовно, що в процесі виховному і організаційному є певна ретроспектива. Я можу багато тут говорити, бо я особисто багато пережив. Чесно кажучи, не просто пережив,

а я воював усь період з 1990 року за те, щоб була у вузі – не лише у класичному університеті, не лише у педагогічному вузі, але і в технічному – щоб була історія України, і щоби саме на цій базі формувалась у нас взагалі культурна людини з вищою освітою. І це зрозуміло, бо саме історія, на мою думку, є основою для формування культури людини. Звичайно, не лише одна історія є задіяною в цьому процесі, але вона є вагомою.

На превеликий жаль, виходить так, що ми постійно рухаємося по спіралі відомій. Ось цю весну 2009 року ми вже „пережили”, тільки було це в 1990-1991 роках, коли нам доводилося боронити історію, як навчальну дисципліну, у технічних вузах. Більше того, ми тоді написали колективом кафедри підручник з історії України і ми видали цей підручник.

Я добре пам’ятаю і констатую, що якби тоді не наші міністри – Михайло Згуровський, а потім і Василь Кремень, то я думаю, що курсу історії України і історії української культури, а також і багатьох інших гуманітарних дисциплін у вищій технічній школі вже давно би не було.

Я добре пам’ятаю, як я воював з одним ректором, котрий став пізніше міністром. Я з цим ректором воював за те, щоб була історія України у вузі. А він мені тоді говорив, що у його вузі студенти і без вивчення історії України знають історію України. І тому не випадково, що ми ось тут зовсім недавно у черговий раз стояли на межі: чи буде історія України у вузі, чи не буде.

Ось ми сьогодні зібралися, і абсолютно вірно зробили. Наразі триває боротьба не за те, щоб викладати історію, чи історію культури у вузі, а за те, що б нести надбання нашого народу, в тому числі і історичні, нашим нащадкам – з одного боку, а з іншого боку – розвивати цю історію, науку, культуру, бо без розвитку ми через певний час всі, як професор Петро Чернега говорив, ми можемо стати колоніальною нацією, якщо у нас не буде своєї історії і культури, власної мови і багато чого іншого.

Стосовно підходів до вивчення історії України. Знаєте, сьогодні тут триває дискусія про те, чи історію української культури читають історики, чи філософи. Я думаю, що мають право читати і історики, і філософи, і ще хтось з гуманітаріїв, але питання в тому, де об’єктивно лежала до нашого часу ця частка наукового

знання – історії культури України? Ну, ви візьміть, для прикладу, наукові і навчальні видання радянського періоду. Візьміть сучасні підручники з історії України і ви побачите, що там окремі розділи присвячені історії української культури. Якщо ви візьмете наукові праці академіка Петра Толочка про Київську Русь, то побачите, як багато там по культурі написано. Є у Толочка і політичні аспекти, і економічні аспекти, і з історії державного будівництва там даються матеріали. Тобто, все це поєднується абсолютно логічно і закономірно.

Це не означає, що в історію української культури не можуть „зайти” філософи, економісти і т. ін. Але ці спеціалісти можуть лише допомагати історикам, а викладати історичний курс мають лише історики.

Це тим більше правильно для нашого вузу, адже ми маємо належний потенціал для читання курсу історії української культури – і професорсько-викладацький склад маємо, і навчально-методичну базу маємо, і чітке бачення предмету, завдань курсу історичного – все маємо.

Стосовно методів викладання історії України. Знаєте, є традиційні методи викладання, а є інноваційні, і ми в процесі нашого життя безумовно стикаємося і з першими, і з другими. А якщо врахувати те, що ми увійшли у Болонський процес, то цілком зрозумілим є те, що новації нас ніяк не можуть обійти. Більше того, ми просто змушені запроваджувати ці новації, хоча, правду кажучи, для багатьох досвідчених педагогів пропаговані нині „нові методи” насправді є старими, так би мовити „добре призабутими”.

Наша кафедра, наприклад, розробила у співпраці з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти три затверджені пізніше Міністерством освіти і науки програми з історії України, обов’язкові для всіх не педагогічних і не класичних вузів. Перші дві програми готувалися у ключі традиційному, а ось остання програма, розроблена і затверджена 2003 р., була складена за кредитно-модульною системою.

Спочатку у нас проводився експеримент три роки, підключались до цього експерименту три вузи в Україні. 2006 року Міністерство дало вказівку поширити цей експеримент вже на 26 вузів України, запровадивши до навчального процесу розроблену нами програму.

Але ж ми маємо демократію, а демократія дає право керівництву вузів сприймати або не сприймати ті чи інші настанови МОН у частині змісту викладання дисципліни. Зауважу також, що керівництво вузів навіть має право самостійно вирішувати читати історію України чи історію української культури, або ж взагалі їх не читати. Так було принаймні до останнього часу. Тепер, після відомого наказу МОН про обов'язкові дисципліни, ситуація повинна змінитися.

Але ж до цього часу була інша ситуація, тому розроблена нами і запропонована МОН програма у значній кількості вузів не була використана у навчальному процесі,

В принципі, кожен з нас, хто працює у вузі, може використовувати надзвичайно простий метод переконання. Ось визначено міністерством перелік обов'язкових дисциплін, засвоївши які студент отримує диплом. Тож треба і керуватися цим. І якщо ти якусь дисципліну обов'язкову не опрацював, то ти і не маєш права отримати диплом. Тож я підтримую рішення МОН України про внесення до переліку обов'язкових дисциплін „Історії України” та „Історії української культури”. Я наголошую, що наша кафедра історії НТУУ „КПІ” має великий досвід у викладанні цих дисциплін, а відтак і в підготовці навчальних програм, підручників, інших навчальних видань. Ми маємо і власну концепцію викладання курсу історії української культури. Тож переконаний, що ми маємо об'єктивно всі умови для того, аби запровадити ці дисципліни у навчальний процес і якісно викладати їх студентам.

*Сокирко
Олексій Григорович,
кандидат історичних
наук, доцент історичного
факультету Київського
національного університету
ім. Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНА ІСТОРІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

Я хочу приєднатися до слів вдячності і поваги шановним колегам з Київської політехніки, які запросили мене на цей семінар. Мені б хотілося поділитися досвідом викладання соціальної історії у вищій школі, проте гадаю, що тема мого виступу можливо буде більш цікавою саме для тих колег, котрі працюють на історичних факультетах.

Загальновідомо, що нині однією з проблем для професорсько-викладацького складу і гуманітарних, і технічних вузів є перехід на двоступеневу кваліфікаційну модель. Вирішення завдання підготовки бакалаврів і магістрів передбачає не лише переформатування сітки годин, але також і перегляд переліку дисциплін для викладання й змістовного наповнення існуючих навчальних програм.

У контексті цих новацій виникла можливість для запровадження на історичному факультеті нових навчальних курсів для магістрів – курсів, які дають можливість студентам-історикам засвоїти найсучасніші галузі історичного знання – ті, що більш динамічно розвиваються у світовій історичній науці і які набирають обертів у вітчизняній історіографії. Такими курсами є, зокрема, „Типологія і динаміка людських цивілізацій”, „Історія повсякдення”, „Соціальна

історія”. Ці курси мають на меті зорієнтувати студента – в ідеалі майбутнього науковця або викладача вищої школи – в актуальній науковій проблематиці, ознайомити його з спеціальною додатковою літературою тощо.

Особисто я викладаю в університеті курс з соціальної історії і історії повсякдення у контексті методології і методики дослідження цих наукових галузей. Оскільки я є практикуючим вченим, я друкую монографії і статті, то я вчу студентів тому, що вмію сам робити, тобто прагну увести їх до дослідницької кухні. Ми розбираємося з понятійно-категоріальним апаратом, джерелами, методологією, методиками і таке інше. Відзначу, що можливість для обговорення таких складних проблем створює певний рівень підготовки студентів. Тобто, добре, що ці курси викладаються не бакалаврам, а магістрам, оскільки у процесі викладання я спираюся на певний рівень знань студентів і можу вільно апелювати до понять соціології, теоретичних проблем філософії тощо.

На жаль, поки на цей перехідний період ми не маємо можливості передбачити програмою наявність практичних занять для засвоєння курсу. Відтак я змушений приділяти цій важливій справі частину лекційного часу, адже ж треба якимось чином перевіряти рівень знань студентів. Проте хотілося б мати під цей курс і певну кількість годин для практичних занять, і гадаю, що в майбутньому так і буде.

Сьогодні тут багато говорилося про те, які існують проблеми з викладанням вітчизняної історії і історії української культури для студентів неісторичних спеціальностей. Оскільки ми знаходимося в стінах Київського політехнічного університету, то цілком зрозумілим є таке спрямування дискусії, зрозуміло також, чому найбільше прикладів наводилось тут з досвіду роботи в технічних вузах. Але я хотів би відзначити, що є чимало проблем і питань для обговорення стосовно специфіки викладання історичних дисциплін для студентів-гуманітаріїв. Очевидно було б доцільно у майбутньому провести семінар, який спеціально торкався б і цих проблем.

Поза всяких сумнівів, викладання історичних дисциплін і у технічних, і в класичних вузах має певні загальні завдання, зокрема усім нам зрозуміло, що ми повинні дати студенту не лише самі знання, але й причепити йому певну систему цінностей. І все ж, на

мою думку, є нарізною потреба предметного обговорення тих чи інших проблем з викладанням історичних дисциплін у вищій школі, ув'язаних саме із врахуванням специфіки галузевих стандартів. Якщо проводити семінари з врахуванням цього питання, то тоді можна було б сподіватися на предметну розмову і на формулювання практичних рекомендацій для Міністерства освіти і науки.

Насамкінець хотілося б також наголосити важливість організації тренінгів, у ході яких автори тих чи інших програм, навчальних видань могли б репрезентувати колегам свій творчий набуток. Я думаю, що це було б надзвичайно корисним і для самих авторів, і для рецензентів – учасників дискусії.

*Исакова
Наталія Петрівна,
кандидат історичних наук,
доцент Національного
університету біоресурсів
і природокористування України*

**СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ
ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ДИСЦИПЛІНОЮ
«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»**

Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта є тією основою, на яку спирається все суспільство в своєму існуванні та розвитку.

Завдання розбудови незалежної української держави зумовлюють потребу перебудови системи вищої освіти, в тому числі аграрної, зокрема викладання соціально-гуманітарних наук та активізації навчально-виховного процесу. В центрі навчально-виховної роботи повинні перебувати не лише загальні проблеми розвитку особистості, а цілком конкретні завдання з формування її світогляду, культури, індивідуального досвіду, творчих нахилів,

виховання соціальної та екологічної відповідальності, глобальної самосвідомості.

Створення умов для самоактуалізації особистості можливе лише в межах нової моделі освіти, інтегрованої з глобальними модернізаційними процесами в суспільстві. На місце старих методів і підходів приходять нові, що ґрунтуються на принципах демократизації, гуманізації, гуманітаризації, безперервності, варіативності навчального процесу, гармонійного поєднання в ньому традиційного і модерного аспектів, досягнень національної культури та світової інформаційної революції. Нові концептуальні засади розвитку національної системи освіти спонукають до життя і нові форми навчально-виховного процесу – модульне навчання, інтегративні курси, поліваріативність навчальних програм, ряд інших новацій. Вищезазначене є особливо актуальним для викладання соціально-гуманітарних дисциплін, місія яких у процесі підготовки спеціалістів всіх напрямів освіти, є надзвичайно важливою.

У попередні десятиліття при викладанні циклу соціально-гуманітарних дисциплін застосовувався переважно інформаційно-описовий метод. Вхідження України до європейської спільноти в цілому та приєднання до Болонського освітнього процесу висунуло першочерговим завданням модернізацію навчального процесу на абсолютно нових принципах, які передбачають максимальне використання передових педагогічних технологій, мобільність та гнучкість робочих програм, об'єктивний, оперативний та незалежний від людського фактору, контроль знань тощо. При цьому важливо враховувати психологію сприйняття сучасної молоді, яка здебільшого позбавлена консерватизму, віри в авторитети, у готові істини. Сучасному студентству притаманне критичне ставлення до навчання. Водночас молодь дуже чутливо ставиться до нового, до аналітичної інформації, у студентів зростає інтерес до історії України, історії української культури та інших гуманітарних дисциплін. Саме тому у викладанні цих дисциплін слід запроваджувати різноманітні методи і форми навчання. Нині у студентів існує потреба, щоб був зв'язок теоретичних курсів з практикою суспільного буття, вимогами суспільства і їхніми запитамі. Розв'язання реальних проблем і завдань викликає стійкий інтерес, активізує увагу, дає можливість поглибленого вивчення

матеріалу. В процесі викладання слід дотримуватись таких принципів: наближення змісту лекцій і семінарів до тих умов, в яких живуть і навчаються студенти, навчально-виховний процес повинен бути насичений завданнями, які хвилюють студентів; студенти мають засвоїти, що вони здобувають знання, необхідні в їхній майбутній професійній діяльності та в їхньому суспільному бутті.

За сучасних умов з'явилася потреба звернути особливу увагу на пошук і впровадження в навчальний процес різноманітних форм і методів викладання гуманітарних наук в аграрних вищих навчальних закладах як важливого компоненту підвищення ефективності та якості навчання в процесі формування світогляду майбутніх фахівців.

Серед різноманітних форм і методів навчальної роботи одне з найважливіших місць посідає самостійна та індивідуальна робота студентів (у тому числі під керівництвом викладача). Саме цим формам роботи належить пріоритетна роль в активізації творчого мислення студентства, появи у них зацікавленості в набутті знань та навичок. Індивідуальна робота виявила себе як така, що стимулює навчальну активність студентів, привчає їх систематизувати свої знання, працювати над засвоєнням матеріалу постійно, регулярно і свідомо. Будучи одним з найбільш складних моментів організації навчального процесу, самостійна робота одночасно є найефективнішою формою оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Проаналізувавши різні системи освіти, виявляємо, що значний відсоток часу відведено студентству на самостійне освоєння матеріалу. В сучасних навчальних планах самопідготовка та самостійне засвоєння матеріалу становить близько третини навчального часу. За Болонською угодою навчальний час самостійної і індивідуальної роботи регламентується і повинен становити не менше ніж 50% загального обсягу трудомісткості навчання. Високий статус самоосвіти в навчальному процесі дозволяє підвищити якість засвоєння матеріалу, підняти рівень підготовки фахівців, дозволить підготувати їх такими, що мають навички самоосвіти.

Методологія організації самостійної та індивідуальної роботи за кредитно-модульною технологією передбачає переорієнтацію із лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, осо-

бистісно-орієнтовану форми та на організацію самоосвіти студента. За таких умов викладач має стати каталізатором навчання, генератором ідей, забезпечити професійну самореалізацію особистості і формування її кваліфікаційного рівня.

Студенти повинні не лише засвоїти відповідну навчальну програму, а й набути навички самостійної роботи. Студенти мають можливість планувати і проводити самостійну роботу в широких межах. Хоча здатності і можливості студентів до самостійної роботи різні, загальні вимоги до організації такої роботи однакові для всіх: регулярність і систематичність, виділення головного в будь-якому матеріалі, розуміння його, а не заучування, завзятість і сталість вольових зусиль.

Завдання самостійної роботи у вищому навчальному закладі – навчити студентів творчо і самостійно працювати, планувати особисту стратегію навчання, раціонально організовувати свій час, працювати з комп'ютером, вивчати літературні джерела, виконувати дослідницьку роботу, аналізувати та інтерпретувати результати наукових досліджень тощо.

В основі самостійної роботи студентів лежить поняття самостійності. Під самостійністю розуміють здатність людини виконувати певні дії чи цілий комплекс дій без безпосередньої допомоги з боку іншої людини чи технічних засобів, що її замінюють, керуючись лише власним досвідом. Ця здатність індивіду лежить в основі його самостійної діяльності. Доцільно виділити два види самостійності: змістовну і організаційну.

Організаційна самостійність виражається в умінні людини організувати свою самостійну роботу з реалізації прийнятого рішення. Говорити про реальну самостійність можна лише тоді, коли їй властиві обидва види самостійності.

Формуванню змістовної самостійності в конкретній сфері діяльності, як і засвоєнню досвіду, характерна послідовність. В зв'язку з цим зростає потреба в досягненні високого рівня інформативного і дидактичного забезпечення навчального процесу, адже міра самоуправління навчальної діяльності у студентів тісно пов'язана з повнотою їх ознайомлення викладачем з структурою і засобами навчання й контролю. Студенти вже на початку семестру повинні знати, що вони мають опанувати, що від них вимагається, якими

будуть критерії оцінювання їхніх знань, скільки балів і за що вони можуть отримати під час поточних та підсумкових контрольних заходів. Для цього на стендах, у картках-пам'ятках, на відповідних сайтах університету слід розмістити відповідні навчально-методичні матеріали з дисципліни.

До форм самостійної роботи студентів слід віднести домашні завдання, опрацювання літературних джерел, роботу в комп'ютерних мережах, складання анотацій модулів, виконання творчих завдань, підготовку конспекту лекцій і практичних завдань.

Рекомендації щодо організації ефективної самостійної та індивідуальної роботи полягають у наступному.

По-перше, міцні знання закріплюються в пам'яті при багаторазовому повторенні, тому необхідно систематично і плановірно вивчати навчальний курс у повному обсязі, а перед іспитом лише освіжити матеріал у пам'яті.

По-друге, організація самостійної роботи ґрунтується на попередніх (базових) знаннях. Важливо дотримуватися принципу зустрічної активності студентів на лекції. Так, за психологічними дослідженнями, в ході слухання лекції перша криза уваги настає через 14-18 хвилин після її початку, друга – ще через 11-14 хвилин, третя – через 9-11 хвилин після другої кризи, наступні повторюються постійно через 4-8 хвилин. Тому потрібно навчитися мистецтву відпочинку, що істотно підвищить активність уваги.

По-третє, для раціоналізації використання часу доцільно проводити його аналіз і виявляти раціональність тих чи інших витрат.

Самостійна робота дозволяє студентам ефективно відпрацювати професійні вміння та навички. Така робота повинна бути індивідуальною із врахуванням рівня творчих можливостей студентів, їх навчальних здобутків, інтересів, потреб, навчальної активності тощо. Індивідуальна робота також пов'язана з урахуванням індивідуальних відмінностей студентів – таких як характер протікання процесів мислення, рівень знань і вмінь, працездатність, рівень пізнавальної і практичної самостійності, рівень вольового розвитку тощо.

Індивідуальна робота передбачає створення умов для розкриття індивідуальних творчих здібностей студентів. Студент може виконувати індивідуальну роботу під керівництвом викладача або

самостійно у позааудиторний час за окремим графіком з урахуванням особистих потреб і можливостей. Особливо актуально це питання стоїть зараз, коли студенти інколи змушені відволікатися від навчального процесу. Безумовно, необхідно створити таку дидактичну систему, яка була б розрахована і на такий контингент. Необхідно надати можливість студентам працювати індивідуально.

В основі індивідуальної роботи лежить принцип індивідуалізації. Індивідуалізацію діяльності студента можна розглядати у двох аспектах: 1) як процес (суб'єктивно-особистісна зорієнтована діяльність, яка пов'язана з психологічними потребами і мотивами особистості); 2) як форму (це способи індивідуально-особистісних варіантів досягнення цілей навчання).

Індивідуальна робота студентів передбачає такі форми:

* індивідуальні навчально-дослідні завдання (вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького характеру, які використовуються в процесі вивчення програмного матеріалу дисципліни і завершуються контролем);

* консультації (вид навчальних занять, що проводяться з окремими студентами з метою підвищення рівня їхньої підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей);

* курсові, дипломні і магістерські проекти;

* підготовка рефератів;

* анотації прочитаної додаткової літератури;

* виконання наукових робіт;

* підготовка наукових доповідей і публікацій.

Індивідуальні завдання видаються студентам у заздалегідь визначений термін. Індивідуальне завдання виконується студентом самостійно при консультуванні з викладачем.

Для залучення студентів до індивідуальної роботи у вищому аграрному навчальному закладі використовують різні форми:

* студентські наукові гуртки;

* предметні наукові олімпіади;

* наукові семінари і конференції;

* конкурси наукових робіт;

* виставки творчих і наукових робіт;

* участь у роботі наукових лабораторій кафедри;

* участь у роботі студентського наукового товариства тощо.

Однак слід зауважити, що самостійна та індивідуальна робота може зайняти належне місце в загальному ланцюгу дидактичної системи навчального предмета і виконувати багатоаспектну роль у підвищенні ефективності навчання лише за умов правильно побудованого методичного забезпечення. Науково обґрунтований підхід до підготовки навчально-методичної літератури для самостійної роботи має спиратися на комплекс відомих педагогічній науці дидактичних принципів, найважливішими з яких є системність, науковість, послідовність, доступність, розкривати зв'язок теорії з практикою, внутрішні та міжпредметні зв'язки, відповідати рівню розвитку сучасної науки тощо.

Для активізації самостійної роботи студентів на кафедрі історії України Національного університету біоресурсів і природокористування України у контексті складових навчально-методичного комплексу з дисципліни „Історія України” поряд з підручником для дистанційного навчання, методичним посібником з питань організації навчальної роботи, електронними лекціями створені та використовуються методичні вказівки до самостійної роботи студентів з усіх модулів курсу як українською, так і англійською мовами, тестові завдання для самостійної роботи студентів. Основною їх особливістю є систематизація теоретичного матеріалу та його візуалізація у вигляді таблиць, графіків, схем тощо.

У методичних вказівках систематизованих і ретельно відібраних та адаптованих до спеціальності студентів науковий матеріал, розкривається зв'язок теоретичних положень з практикою майбутнього фахівця, максимально враховуються інші вимоги, що висуваються до змістовного блоку дидактичної моделі навчального предмета. Послідовність подання матеріалу відповідає основним положенням класичної дидактики: від простого до складного, від легкого до важкого, від відомого до невідомого, від конкретного до абстрактного, від окремого до загального та ін. Інформаційний матеріал методичних вказівок має чітку організацію і логічні акценти. Такий підхід до подання навчально-методичного матеріалу, на наш погляд, дасть можливість навчити студентів виявляти причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати і узагальнювати

інформацію, перетворюючи її на знання та вміння.

Для раціональної організації самостійної роботи в методичних вказівках до кожної теми, що вивчається, наведено:

- * мету, завдання вивчення теми та перелік знань, умінь та навичок, що надає засвоєння матеріалу;

- * посилання на сучасну літературу, де більш широко і докладно висвітлено найважливіші питання;

- * методичні поради до самостійної підготовки з теми;

- * проблемні питання та завдання з кожної теми;

- * навчальні завдання, що треба виконати під час опанування матеріалу;

- * окремий блок тестових завдань для перевірки засвоєння матеріалу;

- * завдання для підготовки до колоквиуму;

- * завдання, спрямовані на систематизацію знань, удосконалення навичок самостійної навчальної діяльності, ефективного засвоєння, повторення, перевірку матеріалу, що вивчається.

Виконання поставлених завдань передбачає різні форми активної навчальної діяльності студентів з навчально-методичним матеріалом. Це розвиває в них практичні вміння орієнтуватися у структурі тексту підручника та методичного посібника, знаходити найважливіші наукові поняття, терміни, виділяти головне і відрізнити його від другорядного.

Частина завдань спрямована на розвиток навичок аналітичного мислення і передбачає глибокий аналіз навчального матеріалу. Для цього студентам пропонується провести логічні кореляції, скласти порівняльну характеристику, використовуючи довідковий матеріал, дати пояснення еволюційним перетворенням, зазначити відмінність наукових теорій, концепцій, гіпотез та інше.

Засвоєння великої кількості інформації можливе лише за умов формування теоретичних узагальнень і систематизації знань. Тут важливе значення відіграє порівняння як метод навчання. Оскільки кількість закономірностей, дат, подій, фактів запам'ятати важко, то важливого значення набуває самостійне складання студентами зведених таблиць, графіків, діаграм, в яких дати, події, закономірності систематизовано за певними ознаками. Це дає можливість підвищити пізнавальну активність студентів, сприяє

розвитку уваги, формуванню довгострокової пам'яті, розширенню словникового запасу, вмінню висловлювати свої думки.

Таким чином, рівень самостійності та індивідуалізації навчально-творчої діяльності студентів є основною ознакою, яка активно впливає на такі критерії якості підготовки спеціалістів, як сформованість творчого досвіду, міцність знань, продуктивність навчання, системність мислення, науковий рівень одержаних знань, рівень професійної адаптації і може сприяти модернізації вищої освіти України у загальному контексті інтеграції до Європейського простору.

*Боєва
Світлана Юр'євна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії
ФСП НТУУ „КПІ”*

МЕТОДИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

Реформування і розвиток освіти України передбачає зростання уваги до навчально-виховної роботи з молоддю, що знайшло своє відображення у законі України „Про освіту”, Державній національній програмі „Освіта” (Україна XXI століття), „Концепції національного виховання”, „Концепції педагогічної освіти” та ін.

Кафедра історії НТУУ „КПІ” працює з іноземними студентами першого курсу факультетів ММІ, ІХФ, ФММ, ІПСА, ФІОТ, ФЕА, ФЕЛ та ін., де викладається історія України російською та українською мовами, а на ММІ, ФІОТі, ФЕЛі, ІПСА – англійською мовою .

Освітня і пізнавальна мета курсу – ознайомлення з сучасною незалежною Українською державою, з головними подіями історичного шляху, що його пройшов український народ, з видатними українськими діячами, що творили історію та культуру українського народу.

Ідеї української державності, пропагування кращих надбань української науки і культури знайшли своє втілення у змісті лекцій, семінарських занять, методичних вказівок та рекомендацій, нових тематичних методрозробок, посібників і підручників. На сьогодні кафедрою підготовлений новий навчальний посібник з історії

України для іноземних студентів українською, російською та англійською мовами з документальним матеріалом та завданнями.

Викладання курсу з історії України також ставить за мету гуманітаризацію та гуманізацію навчального процесу, адаптацію першокурсників у вищому навчальному закладі, розбудову цілісного світогляду, сприяння самопізнанню та самовдосконаленню студентів.

Серед основних проблем, з якими стикаються іноземні студенти, найважливішим є мовний бар'єр. Для належного засвоєння матеріалу іноземцям часто доводиться вивчати не одну, а навіть дві достатньо тяжкі для опанування слов'янські мови – українську та російську. При цьому жодна з цих мов не матиме ніякого практичного застосування після отримання диплому. Не можна забувати і про те, що складна і об'ємна історична термінологія є, по суті, ще однією іноземною мовою.

Враховуючи наведені аргументи, альтернативним методом є проведення навчання іноземною мовою. Оптимальним вибором на сьогодні залишається англійська мова:

- * переважна більшість іноземних студентів у тій чи іншій мірі вже володіє цією мовою, що принаймні на один рік скорочує тривалість навчання;

- * англійська мова підвищує „конвертованість освіти”, відкриваючи для заможніших студентів можливість стажування чи спеціалізації у країнах Західної Європи, Канаді, США;

- * переважна більшість інформаційних ресурсів Internet та інших пошуково-бібліотечних баз даних англомовні;

- * робочою мовою переважної більшості міжнародних конгресів залишається англійська;

- * викладання іноземною мовою відкриває нові економічні резерви для вітчизняних вузів і збільшує їх конкурентноздатність на міжнародних ринках вищої освіти.

Єдиним винятком залишаються студенти-араби з країн МАГРИБу, для яких більш привабливим варіантом часто є французька мова.

Які є проблеми на шляху до викладання історії України іноземною мовою і якими є шляхи подолання цих проблем?

По-перше, це підготовка достатньої кількості англомовних

фахівців з предмету. Ця проблема достатньо легко долається за рахунок внутрішніх ресурсів вузу і з часом забезпечує досить серйозні переваги (активація міжнародного співробітництва, обміну, участі у грантових проектах, збільшення відсотка викладачів, які активно користуються англомовними інформаційними ресурсами).

По-друге, це підготовка англомовних навчальних матеріалів і документації. За наявності англомовних фахівців, це питання вирішується в достатньо короткий термін.

По-третє, це інформаційно-рекламна робота для належної поінформованості потенційних закордонних абітурієнтів про можливість такої форми навчання.

Що ж зроблено кафедрою історії НТУУ "КПІ" у контексті викладання історії України англійською мовою? Зазначимо, що кафедра викладає історію України англійською мовою для іноземних студентів вже близько десяти років, тож має в цьому гарний досвід.

По-перше, розроблено робочу та навчальну програми з курсу для іноземних студентів.

По-друге, розроблено конспект лекцій англійською мовою.

По-третє, видано два підручники з курсу історії України англійською мовою – „Історія та сучасні реалії України” (К., 2006) та „History of Ukraine” (К., 2008, автор – Боева С.Ю.).

Слід підкреслити, що це – перші англомовні навчальні посібники з історії України, видані в нашій країні.

З огляду на те, що у перспективі вводиться новий курс з історії української культури, кафедра вже приступила до розробки цього курсу англійською мовою (розроблено концепцію читання курсу, складено програму і т. ін.)

Проте до цього часу немає достатньої кількості серйозних досліджень, які б дозволили зробити об'єктивну оцінку існуючих методів викладання курсу іноземним студентам, їх навчання, оцінювання тощо.

В контексті потреб системи виховання іноземних студентів та особливостей національної ментальності викладачами кафедри був осмислений теоретичний і практичний доробок зарубіжних педагогів. Мова іде про розробку цілісної системи виховання іно-

земних студентів вищих навчальних закладів України і, зокрема, НТУУ „КПІ”.

Головними принципами цієї системи слід вважати національний менталітет, національну психологію, національне виховання, національну ідеологію і т. ін. У реалізації цих принципів велика роль належить кафедрі історії та її викладачам.

Цілісна система виховання іноземних студентів у вищих навчальних закладах ґрунтується на фундаментальних принципах: культуровідповідність, гуманізм, демократизм. У процесі навчання та виховання викладачі кафедри з повагою ставляться до студентів-представників різних народів, етносів, підтримують взаємозв'язок національної духовності, культури з усім пізнавальним апаратом студентів. Реалізація принципу культуровідповідності передбачає розкриття змісту історичної науки у народознавчому аспекті.

Україна є багатонаціональною державою, в ній живе понад 100 народностей. Ми мусимо зробити все можливе для розвитку національних почуттів представників народів світу, які на час навчання злились з багатомільйонним народом України.

Принцип гуманізму, покликаний утверджувати високе суспільне визнання людини, її гідності, цінності як особистості, право на свободу, щастя і виявлення своїх здібностей. Цей принцип передбачає створення для іноземних студентів умов гармонізації відносин між ними та суспільством.

У навчальному процесі впровадження цього принципу передбачає перехід від монологу викладача до діалогу його зі студентом, тобто подолання авторитарної педагогіки. Гуманізація навчального процесу передбачає рівноправне, доброзичливе спілкування всіх учасників навчально-виховного процесу, максимальне врахування можливостей і природних задатків представників різних країн світу, визнання гідності, створення умов самопізнання і самореалізації кожного індивіда.

Принцип демократизму в освітньо-виховній системі покликаний забезпечити партнерські стосунки між викладачем і іноземним студентом у процесі виховання, утверджувати демократичні засади життєдіяльності молоді, забезпечити можливості вільного волевиявлення самодіяльності і самоутвердження особистості студента.

Як викладачі, так і студенти є рівноправними суб'єктами у навчально-виховному процесі. Щоб цього досягти, необхідно широко використовувати такі методи роботи, як диспути, дискусії, індивідуальні бесіди, проводити анкетування, тестування. Іноземні студенти потребують до себе особливої уваги щодо розкриття інших інтересів, виявлення особистих якостей. Розуміння студентів, уміння поєднати їхні особисті інтереси з інтересами колективу вищого навчального закладу, суспільства є важливою умовою в роботі викладача-вихователя на сучасному етапі демократизації.

Цілісна система виховання іноземних студентів вимагає відповідного рівня гуманістичності, виключає байдужість, черствість у відносинах між викладачем і студентом. В основу його необхідно покласти почуття милосердя, вміння сприймати біль іноземних студентів, здатність відгукнутися.

Відносини у студентських групах – це, насамперед, доброзичливість, взаємна повага і вимогливість. Принцип єдності іноземних студентів у вищому навчальному закладі означає їх зближення на основі взаєморозуміння, взаємо виховання, взаємодопомоги. При цьому їх інтеграція не означає позбавлення самостійності чи індивідуальних рис виявлення.

Для цілісної системи виховання іноземних студентів у вищому навчальному закладі створюються поєднання загальнонаціональних, регіональних традицій, звичаїв та обрядів. Активне включення студентів у народні традиції і звичаї, ритуали й урочистості – могутній фактор комплексного впливу на особистість.

Іноземні студенти, які навчаються у вищих навчальних закладах України, мають народний національний світогляд, що являє собою історично зумовлену систему поглядів, переконань, переживань, ідеалів. Національно свідомі іноземні студенти знають, що відрізняє їх нації від інших, а саме – їх культура.

Культура ніколи не була і не буде абстрактно-людською, вона завжди конкретно-людська, писав свого часу М. Бердяєв, тобто культура є завжди національною, індивідуально-народною і лише в такій своїй якості піднімається до загальнолюдської.

В НГУУ „КПП” навчаються студенти, які приїхали з багатьох країн світу – Ірану, Туреччини, В'єтнаму, Китаю та ін., і вони добре розуміють, що не може бути однобічного розвитку культури,

що є загальнолюдський ідеал – відносини між нацією і людством. Інтелектуальний розвиток іноземних студентів, як і культурний, здійснюється у процесі взаємодії людини з суспільством, а також завдяки цілеспрямованій навчально-виховній роботі, за умови нерозривної єдності національних і загальнолюдських надбань науково-професійної думки.

Інтелектуальна підготовка у вищому навчальному закладі неодмінно пов'язана з підвищенням загальної культури особистості. Знання культури повинно сприяти розвитку іноземної молоді, задовольняти її запити й інтереси. Практика засвідчує, що загальнолюдські цінності краще засвоюються завдяки тісній єдності їх з національною культурою. Наприклад, знання національного мистецтва допомагає успішніше оволодіти пісенними, музичними, танцювальними жанрами народів світу.

З цієї точки зору новий курс з історії української культури буде сприяти підвищенню духовності іноземних студентів. Велику виховну роль в цьому напрямку відіграє організація і проведення кафедрою екскурсій іноземних студентів до музеїв Києва – Києво-Печерської Лаври, Історичного, Великої Вітчизняної війни, Софійського собору та ін.

Викладачі кафедри історії, зберігаючи національні виховні традиції, широко використовують багатий досвід з практики виховання інших народів, намагаються віднайти цінні ідеї щодо виховання й освіти, перекладають окремі праці і публікують їх на сторінках сучасних часописів. Викладачі кафедри підтримують у іноземних студентів національне мислення, уяву, глибокі почуття, спрямовують енергію душі, волю на ідеї добра, правди, милосердя. Тобто на всіх етапах релігійне і етнічне доповнювали одне одного, становили єдину духовну основу суспільства.

Цілісна система виховання іноземних студентів вищих навчальних закладів України відбувається не тільки в процесі навчання, а й у різних товариствах (земляцтвах) та організаціях. Пластове виховання іноземних студентів здійснюється за допомогою аудиторної праці та тісно пов'язане з реальним життям українського народу. Пріоритетною вважається навчально-виховна робота, яка відіграє суспільно значущу роль у формуванні самодостатньої, витривалої та ініціативної людини.

Цілісна система виховання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України вимагає подальшого глибокого вивчення педагогічної думки: порівняльного аналізу виховання в українській та іноземній педагогіці другої половини ХХ – початку ХХІ ст., форм і методів виховання іноземних студентів у вищих навчальних закладах, особливостей їх характеру та менталітету. Цілісна система виховання іноземних студентів – шлях до світового порозуміння.

ЗАПИТАННЯ, ДИСКУСІЯ:

Сокирко Олексій Григорович, доцент історичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка:

1. Чи вже опубліковані дані моніторингу, проведеного Міністерством освіти і науки України? Якщо ні, то чи будуть вони опубліковані?

2. Які критерії були покладені в основу оцінювання Міністерством освіти і науки України стану викладання „Історії України” та „Історії української культури” у вищих навчальних закладах країни?

3. Чи Вам не здається, що вирішенню принаймні частини означених Вами проблем може сприяти вирішення проблеми визначення галузевого стандарту викладання „Історії України” та „Історії української культури”? На мою думку, ідеться принаймні про три таких стандарти. Скажімо, ми готуємо істориків-фахівців, майбутніх викладачів, науковців у себе в класичному університеті. Це – один рівень підготовки. Правильно? В інших вузах „Історія України” та „Історія української культури” викладається для студентів факультетів суспільно-гуманітарного циклу. Тут вже ідеться про дещо інші вимоги до викладання. Нарешті маємо також і технічні вузи, де гуманітарні дисципліни також викладаються студентам. Очевидно, що для кожного з означених мною варіантів має бути свій галузевий стандарт, адже без цього нам не досягти ефективності освіти.

Рогожа Михайло Миколайович:

Матеріали моніторингу ми плануємо розмістити на сайті Міністерства освіти і науки України. Проте наразі, як я відзначав у своєму виступі, ми лише розпочали цю важливу і досить трудомістку роботу. Як я відзначав, на першому етапі нас переважно цікавили кадрові питання, проблеми матеріально-технічного забезпечення, а також наявність навчально-методичної бази для викладання дисциплін „Історія України” та „Історія української культури”. Щодо диференціації галузевих стандартів вищої освіти, то тут я Вас цілковито підтримую. Ви, на мою думку, досить чітко окреслили ті три кінцеві освітні продукти, що ми їх маємо отримати.

Хорошун Борис Іванович, завідуючий кафедрою теорії та історії держави і права Національного транспортного університету:

Зважаючи на те, що серед обов'язкових дисциплін гуманітарного циклу залишився курс „Історії України”, який включає в себе комплекс питань, пов'язаних і з історією української культури, чи не було б доречним залишити у навчальних планах вузів навчальну дисципліну „Історія української і зарубіжної культури” – так, як це і було в минулому?

Чому у вузівській навчальній програмі ми мусимо обмежуватись історією лише української культури і при цьому опускаємо загальносвітовий контекст. Випусник технічного вузу повинен мати знання не лише з вітчизняної, але також і з світової культури. Тому мені здається, що у переліку обов'язкових дисциплін, принаймні для технічних вузів, належало б зберегти курс з історії української та зарубіжної культури. Саме історії української і зарубіжної культури, а не культурології, бо культурологія – це специфічний, теоретико-філософський курс. Його викладання, я думаю, є доцільним для студентів гуманітарних спеціальностей. Щодо технічних вузів, то тут, як засвідчує досвід, більш прийнятним є курс „Українська та зарубіжна культура”. Тому я і звертаюсь до представника Міністерства освіти і науки із запитанням: чи не можна було б відновити цей курс як обов'язковий для викладання у технічних вузах?

Ніколова Наталія Іванівна, викладачка кафедри філософії ФСП НТУУ „КПІ”:

На моє глибоке переконання, неможливо викладати історію української культури без контексту історії світової культури. Це просто абсурд, нонсенс, який просто не можна викладати, з цим не можна вийти на сцену перед студентами. Нічого не буде зрозуміло студентові в цій українській культурі, якщо він не осмислить логіку розвитку всього людства. Таку логіку осмислення історії людства пропонував курс, який вже був, і називався він „Культурологія”. В його рамках абсолютно дотично було розглядати питання, стосовні української культури, її розвитку і динаміки. Тому мені здається, що це питання треба загострити, винести на обговорення спільноти всієї і прийняти з цього приводу дуже продумане рішення. Так його залишити неможливо.

Рогожа Михайло Миколайович:

Шановні колеги, рішення МОН України про запровадження курсу „Історія української культури”, як обов’язкової дисципліни, було осмисленим. На моє особисте переконання, нема жодних підстав предметно критикувати це рішення доти, доки ми не матимемо конкретних практичних результатів його реалізації. Потрібно хоча б рік навчання пройти, відбутися цілісний цикл викладання цієї дисципліни. Проте я хотів би тут загострити вашу увагу на тому, що пропонований курс „Історії української культури” має на меті вирішення над важливого завдання – повернення у нашу пам’ять, у науковий і суспільний обіг частини втрачених раніше знань про визначні привнесення українців у світову та українську культуру.

Чернега Петро Макарович, завідувач кафедри етнології Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова:

На відміну від шановної колеги – викладачки кафедри філософії ФСП НТУУ „КПІ”, я взагалі не вважаю правильним нині загострювати проблему викладання історії української культури у вищій школі, і тим більше спрямовувати хід нашої дискусії у непрактичну площину, ставлячи питання про доцільність заміни цього курсу культурологією. Є рішення МОН про запровадження курсу „Історія української культури” як обов’язкового, і ми повинні його виконувати.

Проте якщо вже тут прозвучало це питання, то я хочу висловити свою думку щодо цього. „Культурологія” і „Історія української культури” – це різні навчальні дисципліни. Читання першої – прерогатива культурологів, меншою мірою філософів, викладання другої – насамперед завдання фахових істориків, можливо й культурологів, проте аж ніяк не філософів. Власне, історики завжди і викладали цю дисципліну, вони викладають її і тепер у контексті курсу “Історії України”. Щодо філософів, то вони, якщо вважають за потрібне, вповні можуть запропонувати на вибір студентам будь-які теоретичні курси, у тому числі й культурологію. Проте у переліку дисциплін, обов’язкових для засвоєння, має залишитись саме курс з історії української культури.

Я тривалий час працював у Київському політехнічному інституті, пізніше очолив кафедру історії в університеті імені М.Драгоманова.

Там ми з колегами підготували курс історії української культури і запропонували його для засвоєння нашим студентам-гуманітаріям. Це було в 1993 році. І коли ми почали роботу, то були просто вражені тим, наскільки обмеженими є знання нашої молоді про українську культуру. Власне, історії української культури діти не знають, бо її фактично не викладають у школі. Проте чи треба сьогодні наводити додаткові аргументи про важливість цих знань для формування повноцінного громадянина України – патріота, людини, яка знає і поважає свою минувшину. Як ми боротимемося з навіяним століттями малоросійським комплексом, якщо не популяризуватимемо у середовищі молоді визначні надбання українців у царині культури? Тому я також не погоджуюсь із шановним професором Борисом Івановичем, котрий висловлюється тут проти „Історії української культури”. Я особисто переконаний у тому, що сучасна молодь знає значно більше про світову, ніж про вітчизняну культуру. Проведіть опитування у студентській аудиторії і ви переконаєтесь у цьому. Певні знання з світової культури молодь отримує, зокрема, із засобів масової інформації – з преси, телебачення тощо. Водночас інформації про здобутки української культури значно менше. Хіба це можна вважати нормальною ситуацією? Ми ж з вами нормальні люди. Ми – патріоти своєї Батьківщини. І ми не знаємо своєї культури. Між іншим, я коли університет закінчив, то історії української культури теж не знав. А коли почав вивчати – був вражений: ми прекрасний народ, ми входимо в перші ряди народів світової цивілізації. Нам є чим гордитись, ми маємо насамперед пізнати себе, а ви тут говорите – даєш світову культуру. Та ми не охопимо в одному курсі усього, невже це незрозуміло? Скільки там у тому Автодорожньому інституті дають годин на засвоєння курсу, хіба можливо в рамках обмеженого часу охопити і зарубіжну, і українську культуру?

Хорошун Борис Іванович:

Шановні колеги, ви мене невірно зрозуміли. Я зовсім не виступаю проти викладання курсу „Історії української культури”. Шановний Петро Макаровичу, я такий же патріот, як і Ви, повірте мені. Я не менше за Вас уболіваю за державу. Проте я переконаний у тому, що випускник вузу, людина з вищою технічною освітою повинна знати не лише українську, але і античну культуру, і культуру епохи

Відродження, доби Просвітництва. Студент повинен знати, що таке „модель”, що таке „пост модель” і таке інше. Ось про це я кажу.

Чернега Петро Макарович:

Пробачте, шановний Борисе Івановичу, але я тут не бачу жодної проблеми. Адже наразі не йдеться про те, аби зовсім вилучити світову культуру з навчального процесу. Поза всяких сумнівів, студентство повинно мати знання і з античної культури, і з культури доби Відродження тощо. Проте ці знання студент може і повинен здобувати у контексті засвоєння дисциплін, пропонованих на вибір. Зацікавте студента, запропонуйте йому повноцінний продукт – і він із задоволенням ходитиме на лекції з історії світової культури. З іншого боку, Ви прекрасно знаєте про те, що на викладання обов’язкових дисциплін гуманітарного циклу у вищій технічній школі відведено не так вже й багато часу. Тож, ми не можемо дозволити собі поверховий виклад історії зарубіжної і світової культури, а саме таким він і був, зважаючи на відведені стислі часові рамки для викладання. Треба також мати на увазі нагальне завдання піднесення рівня національної свідомості молоді, формування у нього культури і поваги до власної культурної спадщини, про яку студенти сьогодні – і це реальність – дуже мало знають.

Пархоменко Тетяна Сергіївна, доктор філософських наук, професор кафедри культурології Київського національного університету культури і мистецтва:

Шановні колеги, я за освітою історик і філософ. Тому я хотіла б висловити свій погляд на дискусійну проблему, хто ж врешті має викладати історію української культури: історики чи філософи? Проблема ця обговорювалася у вересні цього року на нараді робочої групи, яка відбулася у Київському університеті імені Тараса Шевченка під егідою Міністерства освіти і науки України. Там також виникла оця непроста дилема: як поділити цей курс між істориками і філософами. На мій погляд, пріоритет істориків у викладанні цього курсу очевидний. З іншого боку, історикам можуть допомагати й представники інших наукових галузей – і філософи, і мистецтвознавці. В чому тут полягає проблема. Викладання дисципліни, особливо враховуючи відсутність викладання даної дисципліни на рівні середньої школи, таке викладання потребує,

безумовно, введення чіткого понятійно-категоріального апарату. Це завжди було прерогативою філософів. Введення необхідних понять, з якими доведеться оперувати протягом викладання цього курсу, очевидно дійсно є парафією філософів, і без цього не обійтися. Але це зовсім не означає, що філософи можуть на себе перебирати основний зміст цієї дисципліни, адже сама назва курсу „Історія української культури” підказує, що в даному разі йдеться про процес, і тому є беззаперечним право істориків на викладання цієї дисципліни саме в діахронічному вимірі. До викладання окремих тем історії української культури можуть бути залучені не лише філософи, але й мистецтвознавці. Дозволю собі послатися на свій досвід навчання у Московському державному університеті імені Ломоносова. Там окремі теми викладали ті фахівці, які були визнані авторитетами найвищого рівня. Саме так мені пощастило прослухати лекції і академіка Рибаківа, і академіка Трухановського, і інших, безперечно відомих для цієї аудиторії науковців. Кожен виходив до аудиторії і викладав тему, в якій він був віртуозом.

Тепер кілька слів про культурологію. За великим рахунком, ідея предмету „Культурологія”, незважаючи на те, що я є завідувачем кафедри культурології, змушена визнати, що ця ідея на сьогодні фактично зазнала поразки. Не сама ідея, а її виконання. Ідея курсу була велично: передбачалось, що буде дисципліна, яка синтезує в собі і теоретичні знання, філософію, і мистецтвознавство, і біти з лінгвістики тощо. Саме таким є підхід до викладання ряду гуманітарних дисциплін у деяких провідних європейських і північноамериканських вищих навчальних закладах. Проте такий підхід вимагав від нашої наукової і викладацької спільноти значно вищого освітнього рівня. Тобто, викладач культурології повинен був би акумулювати знання з трьох, а то і чотирьох наукових галузей. Але будемо реалістами: вимагати таке сьогодні від наших науковців і викладачів – можливо це є просто занадто. Тож, на сьогоднішній день, очевидно, питання про викладання навчальної дисципліни „Культурологія” знімається з порядку денного. Очевидно сьогодні не йдеться і про повернення культурології як навчального предмету, про можливість відновлення того обсягу годин, котрі для нього передбачалися і т. ін.

Гусик Наталія Костянтинівна, старший викладач кафедри філософії НТУУ „КПІ” :

Чи не здається Вам нонсенсом ліквідація курсу всесвітньої культури, яка показує студенту як відновлюється європейський контекст української культури? Курс з всесвітньої культури знайомить студента з особливостями інших культур, він також сприяє формуванню національної свідомості, бо дає можливість позбавитись стереотипів меншовартості, вторинності, провінційності. Як вчив Тарас Шевченко, треба і чужого навчатися, і свого не цуратися. Тож, хотілося б почути думку представника Міністерства освіти і науки стосовно актуальності теми „Україна і всесвіт”.

Рогожа Михайло Миколайович:

Шановні друзі, чи не здається вам, що ми почали обговорення проблеми доцільності чи недоцільності введення курсу з історії української культури та можливої заміни її іншими курсами „по другому колу”? Давайте дотримуватися принципу: я можу не погоджуватися з твоєю думкою, але я поважаю твоє право мати власну думку. Ми вже сьогодні достатньо говорили на тему, що на сьогодні є первинним для нас – світова культура чи наша, українська культура. Ще раз наголошую: не йдеться про те, аби вилучити з навчального процесу контекст світової культури. Але, зважаючи на обмаль часу, нам усе ж треба визначитися в системі пріоритетів, а пріоритетом цим є все ж історія української культури. Вона і читатиметься як обов’язковий предмет, а всі інші – будь ласка, пропонуйте на вільний вибір студента.

Сокирко Олексій Григорович:

У мене не стільки запитання, скільки репліка у зв’язку із змістовною доповіддю шановного Андрія Миколайовича, секретаря Науково-методичної комісії з історії Міністерства освіти і науки України. На мою думку, та ситуація, що ми її сьогодні маємо з недоліками у підготовці вузівських підручників, вона є актуальною і для шкільного підручника. Нагадаю вам, що у контексті триваючих освітніх реформ відбувається процес переформатування шкільних програм. Було прийняте рішення, що будуть оголошуватися конкурси для потенційних авторів, і що попередньо для них організовуватимуться

тренінги. Я хочу наголосити важливість цього аспекту. Без тренінгів потенційних авторів підручників обійтися абсолютно неможливо. Ось ми, наприклад, переконались у тому, що науковці – історики часто-густо не можуть писати шкільні підручники. І це зрозуміло, адже науковий жанр, наукове дослідження – це щось одне, ну а написання підручника – це абсолютно інше. І навпаки, ми стикаємося з тим, що викладачі-методисти не завжди мають достатню підготовку для того, аби наситити навчальне видання належною фактографічною базою, новітніми концептуальними ідеями – одним словом, не володіють новітніми здобутками науки. З вузівськими підручниками очевидно те саме.

Тож я і наполягаю: якщо ми не будемо проводити тренінги, про які я говорив вище, то ситуація з негараздами у справі підготовки навчальних видань залишатимуться. Поклавши руку на серце, давайте визнаємо, що частина підручників у нас взагалі готується не для того, аби полегшити студентам чи учням засвоєння курсу, а лише для того, щоби отримати відповідне наукове звання.

Міністерство освіти і науки нас заохочує, аби ми більше писали підручники, і полегшували життя студентам та школярам. І це абсолютно правильно. Але ж ніхто не дбає на сьогоднішній день про те, щоби ми обмінювались досвідом, зокрема з іноземними викладачами та науковцями.

Скажіть, будь ласка, невже нам не потрібен дидактичний досвід, що його мають колеги в Литві, Польщі чи, скажімо, в Німеччині? Хтось може в цій аудиторії похвалитися інтенсивністю обмінів досвідом із зарубіжними колегами? Зрозуміло, що у разі відкриття відповідних програм ми матимемо вал претендентів. Очевидно, що у такому разі нам треба буде відбирати найліпших. Але це треба робити, бо ця робота в кінцевому рахунку безперечно підніматиме якість підручників, а отже і якість викладання.

Маліков Василь Володимирович:

Чи є вже якісь вимоги до змісту підручників і рекомендовані Міністерством освіти і науки навчальні програми з історії України та історії української культури?

Пижик Андрій Миколайович:

Навчальні програми з курсу „Історії української культури” і „Історії України” ще лише обговорюються. Наприкінці грудня цього року має відбутися колегія Міністерства освіти, де планується обговорення програми з історії України. Коли ми затвердимо цю програму? Гадаю, що це буде не раніше початку 2010 р., адже не факт, що представлені на Колегію програми з історії України та історії української культури будуть схвалені з першого разу.

Тимченко Станіслав Костянтинович, старший викладач кафедри філософії НТУУ „КП”:

Ми на кафедрі філософії НТУУ „КП”, обмірковуючи питання про перспективи викладання культурології, дійшли висновку, що культурологія може бути цікавим предметом, але другого рівня, який виключає такі форми культури, як мистецтво і так далі. З другого боку, оскільки сам предмет культури не повинен тільки обмежуватися культурою національною, а він повинен включати всезагальну культуру світу, ми дійшли до висновку, а може нам читати не культурологію, а філософію культури, яка б спиралася саме на обґрунтування філософське, яка б включала історію світової культури, історію національної культури, і яка б включала обов’язково аспект виховний? Виходить так, що всі наші студенти, прослухавши дуже глибокі філософські і історичні курси по великій культурі, з дуже прекрасними викладачами, вони все ж до кінця не замислюються, як же їм в кінці-кінців вести себе. А якби у цьому підручнику було сформульовано основні засади – такі як, скажімо, у Конфуція є п’ять принципів удосконалення кожної людини-громадянина, тоді можна було б говорити про те, що засвоєний курс може бути результативним. Виховний аспект сьогодні в навчальних курсах повністю відсутній, на жаль. І доводиться це надолужувати філософам просто в лекційному матеріалі. Якщо ви прослухаєте лекції по філософії доктора філософських наук Бориса Володимировича Новикова, то ви побачите, що це не традиційна лекція, як ми її розуміємо, це взагалі як би такий комплекс, який у 50% виходить просто на проблеми виховного процесу. Я дозволю собі прочитати вам, які ж можуть бути пріоритети у викладанні філософії культури у технічних вузах:

* по-перше, це більший зв'язок із курсом філософії, який читається;

* по-друге, це можливості акцентування на особливостях розвитку національної культури, відзначення культури історичних традицій вузу саме в цьому регіоні;

* по-третє, це можливість посилення виховного аспекту – це, власне, те, про що я вже говорив;

* по-четверте, це філософське осмислення історичних процесів, минулого і сучасності, і повернення семінарів та колоквиумів.

Ну і останнє, я думаю, що в кінці-кінців ми відійшли б від надмірної філософської теоретизації курсу культурології.

Костилева Світлана Олександрівна:

Вельмишановні колеги, на мою думку, сьогодні доповідачі цілком слушно відзначали, що у межах відведеного нам часу ми просто не маємо можливості для якісного викладання курсу „два в одному”, яким, по суті справи, і був курс з історії світової та вітчизняної культури. Пропозиція колеги з кафедри філософії поєднати в одному навчальному курсі одночасно кілька предметів – і філософію культури, і світову культуру, і українську культуру, і також педагогіку – заслуговує на обговорення. Особисто мені здається, що в цьому разі, як це було і з культурологією, ми ризикуємо отримати черговий навчальний курс, побудований на синтезі багатьох самостійних дисциплін, такий собі курс „три в одному” або ж навіть і „чотири в одному”. Я звичайно погоджуюсь з тим, що усім нам в процесі розробки та удосконалення навчальних курсів потрібно посилити виховну складову. Гадаю також, що будь-яка пропозиція колег заслуговує на повагу. Тож, якщо колеги-філософи відчувають потребу подальшого удосконалення чи навіть переробки курсу з культурології, або ж з розробки зовсім нового курсу з філософії культури, то вони, безперечно, мають на це право. Проте новий курс має бути запропонований не як обов'язковий для засвоєння, а лише на вільний вибір студентів. Кафедра історії НТУУ „КПІ” має вісімнадцятирічний досвід викладання історії української культури. Ми маємо чітке бачення предмету, завдань цього навчального курсу. Саме це й дозволило нам вже підготувати серію навчально-методичних видань – навчальний посібник „Лекції з історії української культури”,

довідкові видання, одне з яких ми мали честь сьогодні подарувати кожному з учасників семінару. Наразі ми працюємо над підготовкою навчально-методичного комплексу, концепцію якого тут сьогодні представляли. У планах також готування мультимедійного курсу. Тож я переконана, що кафедра історії НТУУ „КПІ” має непогані перспективи для успішного викладання курсу з історії української культури. Водночас, так само як і наші колеги-філософи, ми маємо ряд навчальних дисциплін, які пропонуватимемо студентам на вільний вибір. Ідеться, насамперед, про курс з „Історії науки і техніки”, робота над яким кафедрою ведеться вже не один рік. Так що, попереду ми маємо багато праці, і я сподіваюсь на подальшу підтримку керівництва нашого факультету і університету, а також на продовження творчої співпраці з колегами інших кафедр. Ми готові насамперед до творчої співпраці з філософами, філологами, мистецтвознавцями, а також і з тими нашими колегами, котрі є спеціалістами у царині історії окремих галузей науки.

І на закінчення роботи нашого семінару хочу нагадати вам, що у творчій спадщині славетної української поетеси і драматурга Лесі Українки є такі глибокі за своїм філософським змістом думки. „Люди і покоління – це тільки кільця в ланцюгу великим всесвіту життя. А той ланцюг порватися не може”. Як на мене надзвичайно приємно сьогодні усвідомлювати те, що саме ми науковці, практики викладачі гуманітарного, насамперед історичного циклу покликані своєю діяльністю сприяти збереженню ланцюгу великого всесвіту життя. Ми покликані донести до нашої студентської молоді знання про історичну минувшину, культуру України, знання без яких не може відбутися ані великий висококласний спеціаліст, ані громадянин, ані врешті-решт повноцінна культурна людина.

Тож, *Laboremus*, шановні колеги.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

учасників міжвузівського науково-методичного семінару
„Актуальні проблеми викладання історії України
та історії української культури у вищій школі”
(м. Київ, 18 грудня 2009 р.)

Учасники семінару відзначають позитивне значення рішення МОН України про внесення до переліку обов'язкових для засвоєння у вищій школі дисциплін „Історія України” та „Історія української культури” й наголошують важливість проведення подальшої роботи у напрямі узгодження навчальних програм обох курсів. Актуальними завданнями є також удосконалення змістовної частини курсів із врахуванням специфіки галузевих стандартів, забезпечення викладання дисциплін висококваліфікованими фахівцями, належним комплексом навчально-методичних видань.

Учасники семінару дійшли висновку про безумовну корисність проведеного на базі НТУУ „КПІ” міжвузівського науково-методичного семінару й наголошують потребу продовження його роботи. Подальший обмін досвідом передових технологій викладання безперечно сприятиме поліпшенню рівня викладання, а отже й підвищенню статусу історичних дисциплін у вищій школі.

У майбутньому, на думку учасників семінару, корисним може бути обговорення підходів до викладання вузлових проблем історії України та історії української культури, узгодження програм навчальних курсів між собою, посилення міждисциплінарних підходів при викладанні. Важливим є також розгляд питань, пов'язаних із будівництвом вузівських програм з історії на принципах поліетнічності та полікультурності, висвітлення історії повсякдення.

Корисним у контексті підвищення рівня кваліфікації викладачів історичних дисциплін може бути також періодичне проведення на базі вузів тренінгів, а також посилення практики стажувань викладачів у вузах, зокрема на кафедрах історії.

Фоторепортаж з місця події.
Міжвузівський науково-методичний семінар
"Актуальні проблеми викладання "Історії України"
та "Історії української культури" у вищій школі".

Київ, 18 грудня 2009 р.

ЗМІСТ

Якименко Ю.І. , академік НАНУ, доктор технічних наук, професор, перший проректор НТУУ „КПІ” <i>Вступне слово</i>	7
Рогожа М.М. , начальник відділу гуманітарної освіти та національного виховання департаменту вищої освіти МОН України. <i>Про підсумки моніторингу викладання дисциплін „Історія України”, „Історія української культури” у вищих навчальних закладах</i>	9
Пищик А.М. , кандидат історичних наук, доцент, заступник декана історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, секретар Науково-методичної комісії з історії МОН України <i>Сучасні вимоги до підручників і посібників з курсу „Історія України” для вищих навчальних закладів</i>	16
Чернега П.М. , доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри етнології Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова <i>Історія української культури у вузі – вагомий фактор виховання у студентської молоді національної та політичної свідомості</i>	19
Левітас Ф.Л. , доктор історичних наук, професор кафедри методики суспільно-гуманітарної освіти і виховання ІППО КМПУ ім. Б.Д.Грінченка <i>Інноваційні підходи до викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі</i>	23
Гриневич Л.В. , кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України <i>Полікультурність і поліетнічність у викладанні курсів з історії України та історії української культури</i>	27
Пархоменко Т.С. , доктор філософських наук, професор кафедри культурології Київського національного університету культури і мистецтва <i>Методика викладання історії української культури у вищих навчальних закладах України в світлі міждисциплінарних підходів</i>	30
Костилева С.О. , доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ” <i>Комплексний підхід у викладанні дисциплін гуманітарного циклу та їх роль у підготовці майбутніх технічних спеціалістів</i>	34

Лебедєв І.К. , кандидат історичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ” <i>Сучасний навчально-методичний комплекс з історії української культури: яким він має бути?</i>	40
Ковальський Б.П. , кандидат історичних наук, професор кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ”, співголова Асоціації істориків вищої школи України <i>Сучасні вимоги до викладання історичних дисциплін у вищій школі</i>	46
Сокирко О.Г. , кандидат історичних наук, доцент історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка <i>Соціальна історія у контексті сучасних підходів до викладання вітчизняної історії</i>	50
Ісакова Н.П. , кандидат історичних наук, доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України <i>Системний підхід до організації самостійної та індивідуальної роботи студентів вищих аграрних навчальних закладів у процесі оволодіння дисципліною „Історія України”</i>	53
Боева С.Ю. , кандидат історичних наук, доцент кафедри історії ФСП НТУУ „КПІ” <i>Методика та особливості викладання історії України іноземним студентам</i>	62
Запитання, дискусія:	69
Рекомендації учасників міжвузівського науково-методичного семінару	80
Фоторепортаж з місця події. Міжвузівський науково-методичний семінар „Актуальні проблеми викладання „Історії України” та „Історії української культури” у вищій школі”. Київ, 18 грудня 2009 р.	81

Міністерство освіти і науки України
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Національний технічний університет України
„Київський політехнічний інститут”. Кафедра історії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Асоціація істориків вищої школи України

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ТА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Матеріали міжвузівського науково-методичного семінару
(м. Київ, 18 грудня 2009 р.)

Київ – 2010